

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

Poezie ve službách ideologie

(BAKALÁŘSKÁ PRÁCE)

Poetry in the Service of Ideology

(BACHELOR THESIS)

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Josef Peterka, CSc.**

Autorka bakalářské práce: **Petra Hofmanová**

Vysoká Srbská 14, 549 31, Hronov

B ČJ-ZSV (7507R037, 7504R236)

Prezenční

2014

Čestné prohlášení autora:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Dále stvrzuji, že odevzdaná elektronická verze práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 20. 6. 2014

.....

Petra Hofmanová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji *PhDr. Josefu Peterkovi, CSc.* za poskytnutí odborného vedení, cenných rad a připomínek, kterými přispěl k vypracování této práce. Dále za jeho ochotu a trpělivost, bez nichž by se tato práce neobešla. Ocenit bych chtěla také rychlost vzájemné komunikace.

Obsah

Úvod.....	5
1. Skálova poetika.....	7
1.1. Klíčové životní okamžiky.....	7
1.2. Síla pseudonymu.....	9
1.3. Rozsah tvorby.....	10
1.4. Tematika tvorby.....	12
2. Vliv ideologie na poezii.....	15
2.1. Politická lyrika.....	15
2.2. Státní cena Klementa Gottwalda.....	20
3. Interpretace sbírky Co si беру na cestu.....	22
3.1. Dobový kontext vzniku sbírky.....	22
3.2. Forma a členění.....	24
3.3. Tematické rozložení.....	27
3.4. Práce s jazykovou rovinou.....	42
3.5. Optikou studentky současné generace.....	48
Závěr.....	51
Resumé v českém jazyce.....	53
English Resume.....	54
Klíčová slova.....	55
Key words.....	56
Seznam použité literatury.....	57
Přílohy.....	58

Úvod

Práce *Poezie ve službách ideologie* se zaměří sbírku, Ivana Skály s názvem, *Co si беру na cestu*, oceněné Státní cenou Klementa Gottwalda. Sbírkou budeme interpretovat skrze formální, jazykovou a tematickou rovinu. Budeme zjišťovat, zdali sbírka plní propagandistickou funkci a pokud ano, jakými prostředky ji realizuje. Po formální stránce bude práce rozčleněna na teoretickou část, kde se seznámíme s autorem, jeho tvorbou a teoretickými pojmy spojenými s poezií za normalizace. V části druhé, analytické, se pokusíme podrobně interpretovat básnickou sbírku z pohledu formální, tematické i jazykové roviny.

Toto téma jsem si zvolila proto, že se mi líbila jeho provázanost s mým druhým oborem, čímž jsou společenské vědy, a také s mou zálibou, kterou je historie. Dále mi přišel zajímavý úhel pohledu, kterým se na svět autor dívá, a to pohled optikou věrného zastánce a obránce socialistického režimu. Téma normalizace je většinou zpracováváno z hlediska autorů, kteří bojovali proti režimu. Zde je to pohled opačný. Doufala jsem, že mi tato práce pomůže nahlédnout na dobu socialismu z druhé strany, a tím si vytvořit ucelenější obraz o této dějinné etapě.

Práce si klade za cíl prozkoumat literární strategie, kterými je v díle uskutečňována propagační a agitační funkce. Klade si otázky, o jaké konkrétní fenomény se propagace opírá a jakými konkrétními motivy z formálního, tematického či jazykového hlediska je realizuje. Vycházet budu ze samotné sbírky a z odborné literatury pojednávající o politické lyrice a estetických normách socialismu.

Postupovat budu následujícím způsobem.

Z počátku se v teoretické části zaměřím na osobnost autora. Pokusím se vystihnout klíčové okamžiky jeho života, jež ho vedly k levicovému politickému smýšlení a vymežit jeho tvorbu. V druhé kapitole si vysvětlíme pojem politické

lyriky a s ní související estetické ideály, které byly socialismem prosazovány a oceňovány.

V části interpretační se již zaměřím na konkrétní sbírku a její podrobnou interpretaci. Tu si rozdělím dle jednotlivých rovin na formální zpracování, tematiku a ústřední motivy sbírky a v neposlední řadě též rovinu jazykového zpracování. V jednotlivých částech se budu soustředit na to, jakými prostředky je v textu propagován socialismus. Důležitými otázkami je zdali, a do jaké míry, je pro sbírka plní propagandistickou funkci a jakými prostředky je v básnickém textu tato funkce realizována. Na závěr bych se ráda také zamyslela nad tím, proč je kniha v současné literární výuce opomíjena a zdali je umělecky hodnotná i pro současný svět.

1. Skálova poetika

1.1. Klíčové životní okamžiky

Ivan Skála se narodil 6. října roku 1922 v Brandýse nad Labem nedaleko Prahy. Již od útlého mládí byl vystaven mnoha těžkým životním situacím, což se v nemalé míře podepsalo na formování celé Skálovy osobnosti a do jisté míry i názorové orientaci a tematizaci jeho uměleckých projevů.

Zásadním aspektem vývoje lidské osobnosti je nepopíratelně prostředí, ze kterého pochází a ve kterém vyrůstá. Ani u mladého Skály tomu nebylo jinak. Syn zámečnicka si již od útlého věku musel uvědomovat, že nic není zadarmo, když tváří v tvář hmotnému nedostatku přežívali ze dne na den. S rodinou žili na venkově, kde byl konfrontován s tvrdou lidskou prací, která byla součástí každodenního lidského života.

Další životní zkušeností, která notně souvisí s prostředím a dobou ve které mladý básník vyrůstal, je pracovní tábor ve Třetí říši, kam byl odvelen roku 1942. V německém světě byl svědkem bezpráví, pokořené lidské důstojnosti, násilím vynucované práce a dalších příkoří, které se mu velice rychle vryly do paměti. Nutno říci, že v tuto chvíli se pro něj válka stává jistým měřítkem důstojnosti člověka, a nadále posiluje jeho prozatím mírně levicově zaměřenou názorovou orientaci. Ve svých sbírkách se k těmto zkušenostem v pozdějších letech vrací.

Válečná zkušenost i osobní blízkost s životem sociálně slabších a tvrdou prací s ním spojenou formovala Skálovu osobnost i politické názory, které se postupem času vyhrocují.

Důležitým, i když tragickým, zlomem ve Skálově osobním životě byla smrt jeho matky, která zemřela v roce 1932. Tehdy desetiletý chlapec se z této hluboké rány vypisuje až o mnoho let později, jak popisuje Vítězslav Ržounek

ve své monografii. „...po létech s hořkostí píše o dětství, které propadávalo roštem týdnů jako popel, o životě, který ho hnětl železnými rukama, učil půstu a odříkání, ano i nenávisti vůči bezpráví, ale který v něm nedokázal udusat smysl pro radost a krásu života, tím plnější a dražší, čím bolestněji byl vykoupen.“¹

Ztráta někoho tak blízkého nepochybně ovlivní osobnost člověka, každý se s ní ale vyrovnává po svém. Skála se ze svého zármutku vypisuje v pozdějších sbírkách a vrací se ke svým životním zkušenostem. Pozice matky byla v nadcházejících letech u mladého Skály prázdná, podle mého názoru však tuto roli v pozdějších letech nahradí jiný subjekt, a to sice Strana. Komunistická strana Československa získává u Skály stále více na důležitosti. Individuální „Já“ ztrácí svou váhu a stále více se zdůrazňuje kolektivní stranické „My“. Jeho zájmy a zájmy strany se časem prakticky slévají v jedno. S tím také souvisí fakt, že klíčové okamžiky strany se překrývají s těmi Skálovými. Období po druhé světové válce je pro něho obdobím svobody, naděje a do určité míry znovuzrození národa, potažmo jeho samého. V těchto letech také vychází jeho prvotina *Křesadlo* (1946) v níž jsou uvedeny hlavně básně z let válečných. V následujících letech dochází k upevňování politických pozic, které vrcholí roku 1948, kdy je definitivně rozhodnuto o podpoře socialistické ideologie v naší zemi. Spolu s vítězstvím strany vychází Skálova další sbírka *Přes práh* (1948), jejíž název je oním politickým vítězstvím inspirován.

Během padesátých a šedesátých let dochází k uvolnění socialistické morálky a stále častěji se skloňují myšlenky kapitalistického Západu. Stále více lidí se odvrací od socialistického režimu a začínají přehodnocovat své názory. I na tuto skutečnost Skála reaguje, a to básní ze sbírky *Co si беру na cestu, Položili legitimaci*. Výsledkem rozvolněných vazeb mezi námi a Sovětským svazem bylo roku 1968 obsazení ČSSR vojsky zemí Varšavské smlouvy.

¹RZOUNEK, Vítězslav. *Ivan Skála, edice portréty spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980 st.12

Pro většinu tehdejších obyvatel Československé socialistické republiky znamenalo obsazení ztrátu svobody. O postoji Ivana Skály k tomuto převratu můžeme polemizovat. Z orální historie víme, že jeho původní stanovisko vůči socialistickým vojskům bylo negativní. Vzápětí se však opět přiklonil vlevo.

Nejenom rok 1968, ale i sovětská vojska, klíčové osobnosti Svazu sovětských socialistických republik a místa, která Skála navštívil, se nezdá objevují v jeho básních ve výhradně kladných pozicích. V tento klíčový rok se Ivan Skála oddal zcela do služeb socialismu, a proto jsem ho zařadila mezi klíčové momenty jeho života. Za dob normalizace je Ivan Skála klíčovou osobností politicko-kulturní sféry života v Československé socialistické republice. Píše básně, příspěvky do novin, přednáší na sjezdech a aktivně se účastní i politického života, to vše plně ve službách socialismu. Komunistická ideologie se mu stala vším a do velké míry jí podřídil celý svůj život i tvorbu, následkem toho je Skála po roce 1989 přesunut na „vedlejší literární kolej“ a současnému laickému světu je spisovatelem téměř neznámým.

1.2. Síla pseudonymu

Pseudonym² je v rámci uměleckých, popřípadě publicistických textů zcela běžným jevem. Je to umělecká značka, která zaručuje autorovi jistou míru anonymity, a bez jeho souhlasu nesmí být pravé jméno autora vyzrazeno. Důvodů pro užití jiného jména může být mnoho. Oddělit uměleckou sféru od té osobní, snaha o originalitu či zkratkovitost pro lepší zapamatování.

Pro českou literaturu i pro samotného Skálu je typická funkce pseudonymu autostylizační. „*Autostylizace je v literatuře promítnutí autorovy představy o sobě samém do obrazného subjektu básně*“³ V našem případě nejde

² Krycí jméno užívané zejména autory uměleckých děl (LINHART Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov 2003. Dialog, str. 309)

³ LINHART Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov. 2003. Dialog, str. 49

o promítnutí do básně, ale do samotného pseudonymu, pod kterým Skála publikuje své básně.

Ivan Skála, vlastním jménem Karel Hell, byl hluboce spjat se SSSR a domnívám se, že pseudonym, který si zvolil je toho jen důkazem. České křestní jméno Karel nahradil ruským Ivanem, čímž dával najevo větší sounáležitost spíše se sovětskými „bratry“, než s českým národem. Příjmení Skála pak mělo představovat jeho silné stránky, jako je pevnost v přesvědčení, odhodlanost a síla. Vystává zde však otázka, zda tomu tak vážně bylo, a zdali neměl pseudonym jen posilovat společenské mínění o autorovi či autorovo přesvědčení o sobě samém.

1.3. Rozsah tvorby

Ivan Skála tíhnul k psaní již v útlém věku, tudíž není překvapením, že se s jeho prvními verši můžeme setkat na konci třicátých let, kdy publikuje své verše ve studentském časopise. Jeho tvorba pokračuje i během válečných let, ale jelikož i Skála byl v hledáčku cenzury, zapisoval tehdy své básně do notesů, aby po válce mohly vyjít jako jeho prvotina pod názvem *Křesadlo* (1946). Jedná se o útlou sbírku členěnou na dvě části, z nichž ta druhá je věnována Františku Halasovi, jenž byl mladému Skálovi básnickým vzorem. Právě přílišná poplatnost dílu Františka Halase, snad až epigonství, byla této sbírce dobovými kritiky vyčítána. Za celé své tvůrčí působení ve světě literatury vydal Ivan Skála na 20 sbírek, jejichž součástí jsou i dvě poemy⁴ – *Fronta je všude* (1951) a *Žízeň* (1975).

Kromě uměleckých projevů se Skála věnoval literatuře také po formální stránce. Zajímaly ho otázky: pozice literatury ve společnosti a její funkce, umělecká kritika, či formální stránka básnického umění, které řešil ve svých příspěvcích v dobových sbornících či antologiích. Zastával mnoho veřejných

⁴ POEMA je báseň, zejména delší lyricko-epická skladba

funkcí, s nimiž souvisela další publikační a tvůrčí činnost. Jako člen Ústředního výboru Komunistické strany Československa se účastnil na organizaci státních orgánů a společenských institucí, jako první tajemník Svazu českých spisovatelů přednášel o funkci literatury a literární kritiky a jako funkcionář Svazu české mládeže se snažil formovat mládež ku prospěchu společnosti. Ve všem jeho počínání bylo patrné naprosté ztotožnění se s režimem. Za příklad uvedu stať z roku 1949, *O zásadě kritiky a sebekritiky pro práci spisovatelů*, od které bychom dle nadpisu mohli čekat pojednání i literární kritice a její důležitosti po vzoru F. X. Šaldy. Opak je pravdou. Literární kritika jako taková je zmíněna pouze v prvních řádcích a dále se text mění v agitační přednes s citovanými řádky „soudruha Lenina“, jenž si za hlavní cíl klade „*pomáhat ničit všechno staré v lidech, měnit je, svými díly tyto lidi ideově spolupřetvářet v duchu socialismu...jde především o to, hodnotit, hodnotit z hlediska potřeb dělnické třídy, z hlediska našeho společenského cíle, naší cesty k socialismu.*“⁵ Literárněvědná stať se na několika řádcích mění v politické prohlášení, jež nabádá k boji proti buržoazní ideologii.

Ivan Skála byl všestranným člověkem a jako takový zasahoval do mnoha sfér kulturně-politického života. Jednou z nich je i publicistika. Publikoval především v Rudém právu, jehož se stal později redaktorem. Jeho příspěvky, verše, články, recenze, komentáře a jiné byly především z oblasti kulturně-politického dění. Mimo Rudého práva se jeho texty objevovaly i na stránkách dalších periodik, z těch známějších jsou to například Květy, Mladá Fronta, Literární noviny a měsíčník. V Rudém právu roku 1967 mimo jiné vychází článek *Několik poznámek k takzvané evropské integraci kultury*, jenž je přímou reakcí na současné dění a upozorňuje na stále se rozšiřující integraci západním směrem, která ohrožuje socialistické hodnoty a cíle.

---

⁵RZOUNEK, Vítězslav. *Ivan Skála, edice portréty spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel. 1980, str. 64 (O zásadě kritiky a sebekritiky pro práci spisovatelů)

Už jsme vyjmenovali několik oblastí tvorby Ivana Skály, od krásné literatury, přes literárně-politické příspěvky až po publicistické texty. Posledním okruhem jeho tvorby je překladatelství. Překládal poezii Vojtecha Mihálíka, Walta Whitmana, sovětskou nebo třeba ukrajinskou či bulharskou poezii.

1.4. Tematika tvorby

Volba tématu je klíčovým rozhodnutím samotných autorů, které formuje cílovou skupinu čtenářů, pro které bude spisovatel svá díla psát, a v neposlední řadě i samotný obraz autora v očích čtenářské veřejnosti. Témata se mohou během let proměňovat v závislosti na okolním prostředí či psychickém vývoji autora. V této části práce se budeme zajímat, zdali k nějaké tematické proměně došlo u Ivana Skály.

Jak již bylo řečeno, Ivan Skála se poezii věnuje od mládí, s tím, že svou prvotinu vydává ve dvaceti čtyřech letech. Tato sbírka je plná pokory ke spisovatelské činnosti. Naznačuje ji, jak předzpěv ve kterém se autor obává své nezralosti pro psaní, tak celý druhý oddíl sbírky, který je celý věnován Františku Halasovi, a jednotlivé básně jsou věnovány velkým osobnostem české literatury, v nichž autor vyzdvihuje jejich přínos pro literární svět. Některé z nich jsou F. X. Šalda, Julius Fučík či Vladislav Vančura. Inspiraci velkými jmény můžeme sledovat i v pozdějších básnických sbírkách, nejde už ale výhradně o spisovatele, spíše však o osobnosti ze světa politiky. Ve sbírce *Co si беру na cestu* nalezneme báseň *Fidele*, jež opěvuje kubánského komunistického vůdce.

„...*Fidele*, sestupující z hor,
Fidele, stoupající na zářivá pohoří marxismu
už ne s hrstkou, ale se zástupy...“⁶

Další osobností, která je zmíněna ve Skálových básních je Lenin, ke kterému se vrací v básni *Oči Lenina (Máj Země)* a básni *Lenin* ve sbírce *Ranní*

⁶ SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Vyd. 1., Československý spisovatel - České básně. Praha. 1975, str. 200

vlak naděje. Jedná se o vzpomínkovou oslavnou báseň, jež připomíná klíčového levicového politika a jeho poslední okamžiky na tomto světě.

„...*Co měl říci, to řekl... On zavřel oči. Dál však od té chvíle*

Do prsou sbíral kulky z celých front,

Do našich prstů vrostl, v srdce, hlas

A pevnou střechou spuštěných svých víček

zalconil nebe nad hlavami dětí.

To byl on.

To byl Lenin.“⁷

Kromě konkrétních osob se v jeho básních objevují, a to v nemalé míře, konkrétní místa. V počátcích tvorby se tento jev vyskytuje spíše sporadicky, ale postupem let narůstá, a to vlivem vzrůstajícího počtu zahraničních cest a stále častějšího vzpomínání na dětství. Skála se ve svých básních vrací na navštívená místa, která ho inspirovala. Z dětských let se jedná hlavně o vzpomínky na Vysočinu, jejíž kraj mu učaroval. Oslava přírody a prostého venkovského prostředí, ve kterém básník vyrostl. Se zahraničními motivy se setkáváme nejvíce ve sbírce *Blankytný kalendář*, kde byly znovu vydány i některé básně, které již vyšly ve sbírkách *Ranní vlak naděje* nebo *Zdravím vás, okna*. Nalezneme zde motivy ze Skálových cest po Evropě a básně s názvy jako *Předjitřní Cannes*, *Mé Španělsko*, *Římský večer* či *Malíři na Montmartru*.

„...*Jaro má na Montmarte hodinku ostré chůze*

Z kvetoucích Tuilerí, z rue de Rivoli.

Kupte jarní klobouček své midinetce, své Múze,

své studentce, jež spěchá ze školy...“⁸

Hlavním tematickým pilířem Skálovy tvorby je aktuální společensko-politické dění, které je realizováno Komunistickou stranou Československa. Jeho básnické sbírky jsou svým způsobem estetickou kronikou, která po svém

⁷ SKÁLA, Ivan. *Ranní vlak naděje*. Mladá Fronta. Praha. 1958, str. 112-113 (z básně Lenin)

⁸ Ibid. str. 90 (z básně Malíři na Montmartru)

reflektuje dění kolem této politické strany. Vítězství ve volbách roku 1948 – sbírka *Přes práh*; socialistická padesátá léta ve znamení cest po Evropě – sbírka *Ranní vlak naděje*; uvolněná atmosféra 60. let, v nichž narůstá agresivita Skálových veršů vůči těm, co se obrací proti socialismu – sbírka *Posel přichází pěšky*; s nástupem normalizace se do Skálových veršů vrací optimismus a jako autor se dobrovolně ocitá plně ve službách režimu – sbírka *Co si беру na cestu*, melancholická nálada a stále častěji se objevující motiv konečnosti života - sbírka *Havran nepřilétá s květinou*.

Tematické zaměření Ivana Skály je poměrně úzké a po bližším seznámení zjistíme, že jeho básně jsou většinově orientovány jen jedním směrem. Svaz sovětských socialistických republik se mu stal vším a podřídil mu zcela svou tvorbu. A to jak z pozitivní, ale i negativní perspektivy. Kladně píše o tom, čím je mu strana, co ho formovalo k levicovému smýšlení, kam se díky svým společenským aktivitám podíval, co ho inspirovalo a posouvalo dál. Záporně popisuje protisocialistické názory a tzv. přeběhlíky, kteří po druhé světové válce naklonění socialistické věci volili KSČ, ale během padesátých let své přesvědčení obrátili vstříc západnímu kapitalismu.

K zásadnímu tematickému vývoji u tohoto autora během jeho života v podstatě nedochází. Většina jeho sbírek se týká aktuálních událostí spojených s lety sepsání oněch sbírek nebo souvisí se vzpomínkami. Vítězslav Ržounek o Skálově poezii ve své monografii píše: „*Každá báseň, snad každý verš je inspirován dramatickou skutečností...*“⁹. To sice ano, ale vše s ohledem na socialistické přesvědčení, které prostupuje celý Skálův život tvorbu i směřování.

---

⁹ RŽOUNEK, Vítězslav. *Ivan Skála, edice portréty spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel. 1980, str. 94

2. Vliv ideologie na poezii

2.1. Politická lyrika

Lyrika, jako jeden ze tří základních druhů písemnictví, klade důraz na subjektivní prožívání, emoce a citový život člověka. Oproti epice a dramatu se v lyrice uplatňují hlavně autorovy osobní promluvy, v důsledku toho dochází k daleko těsnějšímu kontaktu mezi lyrikem a čtenářem. Lyrické texty jsou výrazně kratší, o to však intenzivnější. Je pro ně charakteristická první osoba (Já/My), oslovení samotného lyrického subjektu a z výrazových prostředků je hojně využíváno verše. V lyrickém textu často dochází k destrukci běžného jazykového kódu za účelem zvukové kvality verše, s čímž také souvisí blízkost lyriky s hudbou. Zpracovávaná témata jsou rozličná a odvíjejí se od nich různé druhy lyriky. Intimní, s důrazem na niterné prožitky; přírodní, jež vyjadřuje vztah k přírodním jevům; reflexivní, formulující niterné filozofické myšlenky, a v neposlední řadě lyrika politická.¹⁰

Politická lyrika je „*básnický žánr vyjadřující aktivní postoj k veřejnému dění.*“¹¹ Jak napovídá název, jejím hlavním tématem je aktuální politicko-společenské dění, jeho komentář, reakce na něj ať už pozitivní či negativní. Nutnou součástí tohoto druhu lyriky jsou emoce, které vystihují autorův kladný či záporný postoj vůči politickým jevům. Politická lyrika má v mnohém blízko k žurnalistice, jež záměrně působí na lidské jedince a společnost jimi utvářenou. S tím souvisejí i funkce jaké by měla politická lyrika plnit, a to společenskokritickou, přesvědčovací a postulativní. Působí buď v souladu s oficiálním režimem, nebo proti němu.¹²

¹⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME s.r.o., 2007, s. 250, ISBN 978-80-239-9284-7

¹¹ MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka. Praha. 2004, str. 482, ISBN 80-7185-669-X

¹² MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka. Praha. 2004, str. 483, ISBN 80-7185-669-X

Pokud budeme politickou lyriku charakterizovat z hlediska jazykových prostředků, musíme zmínit častý výskyt reálných jmen ať už osobností nebo zemí. Reálnými jmény jsou často motivovány i samotné názvy básní. Apelativnost básní často zdůrazňuje široké oslovování jak spojenců, tak i nepřátel. Samotní autoři pro sebe užívali plurál *mas*, jenž pomáhá znázornit antagonistické pojetí „my“ versus „oni“. Součástí básní jsou často prosby, sliby, přísahy, ale i varování či výzvy k jednání. Nezřídka se také objevuje monumentalizace a hyperbolizace situací. „*Žánrový repertoár politické poezie tvoří zejména satira, óda, panegyrik, elegie, politická píseň, epigram, hymna; mimo oblast lyriky epos, zvl. ve středověku hádání, nově veršovaná povídka.*“¹³

Počátky vývoje politické lyriky můžeme nalézt již ve středověku. Jednalo se tehdy hlavně o díla s vlasteneckou a válečnou tematikou. Časté byly také apely zdůrazňující nemorální chování či politické neřesti s tím spojené. Jako příklad středověké útočné apelativní poezie zmíníme *Božskou komedii* od Danta Alighieriho. Postupem času se ve vývoji setkáváme s různými názory a požadavky. Od Goetheho, jenž je pro odpolitizování poezie; přes liberalisty Francouzské revoluce, kteří vytváří politickou lyriku jako samostatný literární žánr; až po 20. století, kdy se začíná formovat politická lyrika i u nás a postupně si získává pevné místo v českém literárním světě.

Za socialismu se u nás politická lyrika dělí na tu oficiálně a neoficiálně vydávanou. Pro oficiálně podporovanou politickou lyriku je na prvním místě kolektivní my a základem lidského společenství je dělnická třída, již by mělo být vše podřízeno. Básně jsou plné optimismu a stranických hesel, která mají socialistickou společnost podbízet k poctivé práci a upevňování kolektivního myšlení. Objevuje se zde antagonismus Východu a Západu, socialistického MY proti kapitalistickému ONI. Ideové schéma podporují i jazykové výpůjčky

¹³ MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka. Praha. 2004, str. 483, ISBN 80-7185-669-X

z kapitalistické angličtiny a socialistické ruštiny. Častá byla symbolika barev, národních symbolů či silných osobností, jež byly až heroizovány. Typickým příkladem je například kubánský vůdce Fidel Castro nebo Lenin, jakožto zosobnění těch největších předností socialistického Ruska. Motiv „odsouzení imperialistického válečnictví patřil k typickým dominantám normalizační poezie“¹⁴. Válku v Koreji, jež byla trnem v oku socialistickým básníkům v 50. letech, vystřídala v letech 60. válka ve Vietnamu. Jedním z důležitých prvků politicky laděné lyriky v letech socialismu je také její snaha ospravedlnit přítomnost minulostí. Jejich poezie, ve své podstatě ahistorická, se v mnohém obracela k minulosti, jakožto obhájci současné společensko-politické situace. V důsledku toho však mnohdy dochází k účelové dezinterpretaci dějin v jejich prospěch.¹⁵

Ivan Skála bezesporu patřil mezi autory politické lyriky. Ve svých sbírkách reaguje na politické a společenské události a zároveň k nim zaujímá subjektivní hodnotící postoj. Jeho básně vycházely i v periodickém tisku a vědomě v nich apeluje k aktivní obraně či oslavě socialistických hodnot. Jak již bylo řečeno v předchozím odstavci, oficiální politická lyrika mnohdy svou heslovitostí, tezovitostí a až naivním optimismem karikuje žánr politické lyriky, jehož opravdoví tvůrci svá díla nemohou vydávat. Položme si otázku, zdali i ve Skálově sbírce *Co si беру na cestu*, dochází ke karikování žánru politické lyriky?

4.2. Estetické ideály socialismu

Socialistické myšlenky se u nás formovaly již před druhou světovou válkou, avšak až po ní se na našem území projevil naplno. V poválečné atmosféře plné nadšení z vítězství se Komunistická strana československá postupně dostává k moci, až roku 1948 vítězí ve volbách. Tento rok znamená

¹⁴ JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Academia. Praha. 2008, str. 324, ISBN 978-80-200-1631-7

¹⁵ Ibid. str. 324 -325

velký zlom nejenom pro stát jako takový, ale i pro kulturní sféru. S novým politickým režimem přichází spousta změn, a to i v kulturně-literární oblasti. Literatura se má více než kdy jindy podílet na formování nové společnosti, následkem toho je zformování přísných pravidel pro tvůrčí umění, která nejsou zdaleka všichni umělci schopni plnit. Nejenom knihy, ale i periodika jsou střežena přísnou cenzurou, jež zachycuje možné nežádoucí prvky v publikovaných textech, popřípadě zakazuje publikační činnost úplně. Všechny tyto zásahy ovlivnily českou uměleckou sféru a dochází k prvnímu velkému odlivu vzdělanosti za dob socialismu.

Pro poezii i prózu znamenala cenzura značné zúžení tvůrčích možností, ale i řad samotných umělců. Spisovatelé měli možnost buď se podříditi úzkým požadavkům socialistické tvorby, nebo - pokud tak neudělali - byli vyloučeni z veřejného literárního života.

V první polovině 50. let měla poezie roli agitátora, jenž měl vtahovat občany do boje za „společnou věc“ socialismu a obranu vůči kapitalistickému Západu. Základními požadavky byla srozumitelnost pro běžné občany, dělnickou třídu, která je dle marxistického učení základem socialistického státu. Vyžadovala se výrazová jednoduchost na úkor umělecké kvality textu. Dalšími důležitými prvky byly přímočará tendenčnost, apelativnost a didaktičnost. Básně měly napomáhat utvářet „nové občany“ s hodnotovým žebříčkem, jenž zcela splývá s tím stranickým. Kolektivní *my* stojí před individualitou, která je na úkor spravedlivého společenství upozadována. V básních se často užívala stranická hesla, výzvy a sliby. Nezřídka se také objevuje „*širokodeché oslovování nepřátel i spojenců: „Když navlékli tě prvně do montérek/ženo má/co proti nim byl atlas panských dcerek/jimž za kmotru šla selka lakomá“ (Zdeněk Šeřík)“¹⁶* Důležité bylo zdůrazňování stranického socialistického *my* vůči

¹⁶ JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Academia. Praha. 2008, str. 323, ISBN 978-80-200-1631-7

imperialistickému Západu a obhajoba současného společenského stavu historickým vývojem. Návraty do historie a heroické termíny měly povyšovat až mytizovat socialismus. Podstatným rysem socialistické estetiky je také časté užívání místních názvů a jmen reálných osobností, jež se zasloužily v bojích o socialismus. Nejedna báseň byla věnována Fidelovi, Leninovi či Moskvě a konkrétním místům v ní. Z básnické tvorby sešněrované přísnými socialistickými pravidly se vytrácí spontánnost a dojem z ní je mnohdy takový, že jde pouze o předpřipravené fráze, které jsou násilně zasazeny do veršové podoby s příhodným optimistickým laděním a pravidelným rýmem.

Podobná situace vládla v próze, kde stejně jako v poezii panoval socialistický realismus jako jediný možný tvůrčí směr. Mezi jeho charakteristické znaky patřil dogmatismus a přeceňování aktuální tematiky a didaktického působení díla, z čehož plyne i nedocení estetické funkce umělecké tvorby.

Hlavním žánrem je v této době budovatelský román. Znaky budovatelského románu jsou stejně jako u poezie historismus, lidovost (přístupnost lidovému čtenáři), stranickost a až naivní optimismus. Vidění postav i ony samotné jsou černobílé, jen kladné či záporné, a jako takové mají vystihnout onu třídní příslušnost. Kladný socialista a záporný kapitalista. S depsychologizací postav do velké míry souvisí také požadavek typizace dějů i situací. Nový hrdina je vždy kladný, uvědomělý a zapálený pro společnou věc. Vždy vítězí. Hlavní hrdina nemusí být zpočátku plně stranicky zapálen, ale jeho přerod a uvědomění vždy směřuje k „dobrému konci“.¹⁷ Právě tento přerod i zdůrazňování hodnot má plnit výchovnou funkci budovatelského románu. Socialistický realismus má

---

¹⁷ JANOUŠEK, P. a kol. Dějiny české literatury II. 1948-1958. Academia. Praha. 2007, str. 266, ISBN 978-80-200-1528-0

vychovávat pracovité dělníky, prosté úředníky a bdělé straníky, ale hlavně potlačovat samostatné myšlení a osobitost.¹⁸

2.2. Státní cena Klementa Gottwalda

Jak jsme se dozvěděli v předchozí kapitole, umělecká tvorba za časů socialismu měla přísná pravidla, jejichž dodržování bylo hlídáno cenzurou i autocenzurou. Za podřízení se stranickým ideálům byli autoři odměňováni státní cenou Klementa Gottwalda. Ta byla udělována dle „*zákona č. 7/1955 Sb.*“¹⁹ od roku 1955, kdy byla státní cena přejmenována na státní cenu Klementa Gottwalda.²⁰ K předávání docházelo vždy 9. májový den, a to samotným prezidentem Československé socialistické republiky. Kandidáti bývali navrhováni vládou. Státní ceny se udělovaly za významná díla, výkony či objevy v rámci různých oblastí lidského tvůrčího života, a to: věda, technika, písemnictví, hudba, medicína, film, televize a výtvarnictví. Ceny byly udělovány buď jednotlivcům, nebo uměleckým kolektivům. Ocenění obdrželi titul „Laureát státní ceny Klementa Gottwalda“. V rámci tohoto státního ocenění existovaly ještě ocenění jako Národní či Zasloužilý umělec a Řád práce či republiky. „*Laureáti státní ceny Klementa Gottwalda měli právo nosit červenou stužku na obou stranách lemovanou modrým a bílým proužkem, s vavřínovou snítkou*“²¹ a jednalo se o „*...projev čestného uznání socialistického státu za vynikající tvůrčí výkony, které obohatily lidské poznání, vytvořily umělecké hodnoty nebo jinak přispěly k vyřešení úkolů socialistické výstavby a k dalšímu rozvoji kultury v naší vlasti.*“²²

¹⁸ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, str. 738-739, ISBN 978-80-7106-963-8

¹⁹ *Vyznamenani.net*. [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.vyznamenani.net/?page_id=37

²⁰ DROBNÁ, Z. *Umění má svou cenu*. Bakalářská práce MU. Brno. 2006, str. 21, [online]. [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEAQFjAD&url=http%3A%2F%2Fis.muni.cz%2Fth%2F14794%2Fpedf_b%2FBakalarka_1-5-1.doc&ei=DPqAU6-ZNs3X7Aax7IGQCA&usg=AFQjCNFzknWaxzm8VZn3ZBfOQBqOIucYNA

²¹ *Vyznamenani.net*. [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.vyznamenani.net/?page_id=37

²² *Ibid.*

S tímto oceněním byla také spojena finanční odměna a to 50 000 Kčs pro jednotlivce a 70 000 Kčs pro skupinu tří a více osob. Finanční odměna nepodléhala zdanění.²³

Jak již název napovídá, jsou všechna tato ocenění přímo spjata s dobou svého vzniku. Nebude tudíž překvapením, že na úkor ocenění umělecké kvality byla upřednostňována umělcova politická konformita s komunistickým režimem. V důsledku toho byla také všechna tato ocenění v revolučním roce 1989 zrušena.²⁴

Ivan Skála obdržel státní cenu Klementa Gottwalda hned třikrát. Poprvé v roce 1959 za svou sbírku *Ranní vlak naděje (1958)*, jež je inspirována cestami po Evropě, ani zde však neztrácí stranické přesvědčení. Druhé ocenění získává za sbírku *Co si беру na cestu (1975)*, a to v roce 1976. S nadsázkou lze tvrdit, že tato sbírka básní je autorovým životopisem, kde se vypisuje ze vzpomínek, událostí a motivů, jež ho směřovaly k socialismu. Poslední státní cenu Klementa Gottwalda obdržel v roce 1983 za sbírku *Bermudský trojúhelník (1982)*. Důležitým je také rok 1979, kdy Ivan Skála obdržel ocenění Národní umělec.²⁵

Z uvedených státních ocenění je patrné, že Skálova tvorba plně odpovídala estetickým normám socialismu. V následující kapitole si ukážeme jednotlivé prostředky, jazykové, tematické i formální, jimiž toho docílil v jedné ze svých oceněných sbírek.

²³ *Vyznamenani.net*. [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.vyznamenani.net/?page_id=37.

²⁴ DROBNÁ, Z. *Umění má svou cenu*. Bakalářská práce MU. Brno. 2006, str. 21, [online]. [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEAQFjAD&url=http%3A%2F%2Fis.muni.cz%2Fth%2F14794%2Fpedf_b%2FBakalarka_1-5-1.doc&ei=DPqAU6-ZNs3X7Aax7IGQCA&usg=AFQjCNFzknWaxzm8VZn3ZBfOQBqOIucYNA

²⁵ *Slovníkceskeliteratury.cz*. [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1115&hl=lvan+SK%C3%A1la>

3. Interpretace sbírky *Co si беру na cestu*

3.1. Dobový kontext vzniku sbírky

Psal se rok 1975, když nakladatelství Československý spisovatel vydalo v Praze sbírku básní Ivana Skály, pod názvem *Co si беру na cestu*.

Šedesátá léta byla v Československu ve znamení uvolněné atmosféry a liberalizace, což se nelíbilo Svazu sovětských socialistických republik, a v důsledku toho dochází na přelomu let šedesátých a sedmdesátých k obsazení Československé republiky sovětskými vojsky. Etapu přetrvávající až do Sametové revoluce v roce 1989 nazýváme obdobím normalizace. Na konci srpna 1968 je slovo normalizace chápáno jako návrat k obyčejnému životu, prosovětské chápání tohoto pojmu je návrat před demokratizační procesy k tvrdě autoritativnímu řádu.²⁶ Tomuto smyslu je blízké i současné pojetí. Webová stránka Totalita.cz mluví o normalizaci „*jako procesu zmražení demokratizačních procesů v Československu a postupné likvidaci většiny jejich výsledků*“²⁷ a současně označení období „*duben 1969 až listopad 1989 kdy šlo o systémovou obnovu neostalinismu, postupné unavování a otupování politického odporu.*“²⁸

Vlivem přísné cenzury a opětovného zesílení propagační funkce literatury na úkor té umělecké docházelo v tomto období k odlivu inteligence, a to hlavně z oblasti kulturního života. Důsledkem bylo rozštěpení literární sféry na tři části, a to: domácí oficiálně vydávaná, samizdatová a exilová. Rozdělení nebylo ničím novým, naznačení těchto skupin bylo patrné již mnohem dříve. Poměrné rozložení zástupců i děl jednotlivých skupin se však změnilo. Do roku 1970 byla domácí veřejná literatura ve značné převaze, ale díky rozsáhlým zásahům

²⁶ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, str. 845, ISBN 978-80-7106-963-8

²⁷ Totalita.cz [online]. Tomáš Vlček. [cit. 2014-05-22]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php>

²⁸ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, str. 845, ISBN 978-80-7106-963-8

cenzury a zákazům publikace se mince obrátila. Samizdatová a exilová literatura nyní převažovala nad tou oficiální domácí. Každá z těch tří skupin vytvářela osobité literární prostředí pro jiný okruh čtenářů. Vytvářely vlastní časopisy, nakladatelství, ale i hodnotové žebříčky.²⁹

Samizdatová, neboli ineditní, literatura byla vydávána v domácím prostředí, ale neoficiálně, tudíž autoři museli být ze začátku velice opatrní ve své činnosti. Nejvýznamnějším nakladatelstvím této skupiny je edice Petlice založená Ludvíkem Vaculíkem. Z autorů samizdatového proudu bych zmínila Václava Havla, Jaroslava Seiferta či z těch mladších Ivana Martina Jirouse.

Exilová literatura vycházela výhradně v zahraničí, kde se autorům dostávalo svobodného tvůrčího prostředí. Knihy se v exilových nakladatelstvích vydávaly v malých nákladech, a tak se mnoho autorů uchýlilo také k překladatelské činnosti. Exilová literatura vycházela zejména v nakladatelstvích Sixty- Eight Publishers, Index nebo CCC Books. Představiteli této literární větve byli například Milan Kundera, Josef Škvorecký, Ferdinand Peroutka.

Poslední zónou je oficiální domácí literatura, do které patřil i Ivan Skála se svou sbírkou *Co si беру na cestu*. Díla těchto autorů vycházela ve vysokých nákladech a samotní autoři byli finančně odměňováni. Díla této sféry byla plně ve službách socialistického režimu a jako taková byla též pod hledáčkem cenzury i autocenzury. Pro tuto skupinu byla nejdůležitější funkce propagační a agitační, které byly vyzdvihovány na úkor umělecké složky díla.

Skupina však nebyla jednolitá a vznikala oddechová próza, v níž převládala plochá zábavnost, ale i díla, jež se vyznačovala svým složitým literárním tvarem. Ve srovnání s normami 50. let můžeme sledovat určité uvolnění. „*V próze bylo například možné upustit od neosobního „vševědoucího“ vypravěče. Obecně je patrný mnohem větší zájem o osobní život, intimitu,*

²⁹ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, str. 852-853, ISBN 978-80-7106-963-8

soukromí, rodinné problémy, erotiku...“³⁰ Spisovatelé, již působili v tomto odvětví, byli z prozaiků Vladimír Páral a Jan Otčenášek, z poetů Jiří Žáček či Karel Sýs. Z velkých básníků minulosti má v 70. letech možnost publikovat například Vilém Závada.

Skálova sbírka byla součástí jednoho svébytného literárního světa, který na kulturním poli Československé socialistické republiky existoval. Janouškovy Dějiny české literatury ji dokonce uvádí jako „*typický příklad poezie oddané normalizace*“³¹. Zdali tomu tak skutečně je, a jakými prostředky toho autor dosahuje, se dozvíme v dalších kapitolách.

3.2. Forma a členění

První, čím se budeme z hlediska interpretace zabývat, je formální stránka sbírky.

Jedná se o rozsáhlou sbírku, kterou tvoří na 230 stran. Dohromady sbírka obsahuje 88 básní různého rozsahu, z nichž nejdelší je báseň úvodní. *Zlatý most*, jak se hned první báseň jmenuje, není začleněna do žádného oddílu. Tato samostatně stojící báseň má tři části, které jsou označeny římskými číslicemi a uvedeny vždy stejnou strofou, která se v básni s drobnými obměnami opakuje vícekrát:

*„Kudy jenom, kudy jsem to šel
po tom zlatém mostu lip a včel,“*³²

Báseň je členěná do dvouveršových strof, kterých je nejvíce v první části básně a ve dvou zbývajících oddílech jich je shodně po třinácti. Co se týče rozložení rýmu ve strofě, v této básni autor dodržuje rým sdružený. Co do

³⁰ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, str. 855, ISBN 978-80-7106-963-8

³¹ JANOUŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Academia. Praha. 2008, str. 322, ISBN 978-80-200-1631-7

³² SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 9 (*Zlatý most*)

estetiky rýmu se zde můžeme setkat s rýmem gramatickým (*pěšiny/hodiny*), dvouslovným (*ze sna/česna*), ale třeba i s rýmovým echem (*roj/zbroj*).

Po úvodní básni následují samotné oddíly, na něž je sbírka členěna. Dohromady je jich 9 a každý oddíl nese svůj vlastní název, jenž je motivován tematickou stránkou toho určitého oddílu. Nejdelší oddíl má čtrnáct básní a ty nejkratší básní sedm.

V celé sbírce, ani v jednotlivých oddílech, se autor nedrží jednotného strofického členění básní. Nejčastěji se ovšem setkáme se čtyřveršovými strofami, které se vykytují napříč celou sbírkou. Takto členěné jsou například básně *Už je tady*, *Ani mi to neříkej*, *Jistota*, *Vlaštovky nosí stébla* a mnohé další. Časté jsou také dvouveršové strofy, s nimiž jsme se setkali již v úvodu, a v nichž je také psaná například báseň *9. květen* nebo *Čekárna*. Ačkoliv jsou tato dvě schémata nejčastější, objevují se ve sbírce i básně, jež se co do členění výrazně odlišují. První takovéto vychýlení představuje báseň *Položili legitimaci*. Je tvořena 5 rozsáhlými strofami, z nichž 4 jsou delší a jsou shodně uvedeny dvouslovním „položili legitimaci“, které v páté strofě, té nejkratší, chybí. Další dvě básně, jež se členěním odlišují od většiny básní ve sbírce, jsou básně *Něž* a *Ty město*. Na těchto básních je zvláštností, že jsou celé tvořené jedinou strofou. Mohlo by se tak zdát, že se text blíží k prozaickému ztvárnění, proti tomuto tvrzení však stojí pravidelný sdružený verš, jež básně obsahují.

Přes tyto anomálie vyskytující se ve sbírce spočívá těžiště formálního členění básní na čtyřveršových strofách. Takové členění nám naznačuje, že sbírka nemá plnit pouze uměleckou funkci, které by tato monotónnost pravděpodobně nestačila. Naše pozornost při čtení tohoto díla nemá ulpívat na formální stránce, která je do jisté míry stále stejná, ale vede nás k soustředění se na stránku obsahovou, popřípadě jazykovou. Formální stránka je v tomto díle řekla bych upozaděná a jen jakoby napomáhá k pochopení či zapamatování obsahu veršů.

Autor neexperimentuje ani v oblasti rýmu. Drží se pravidelných schémat rýmu sdruženého (aa), střídavého (ab), obkročného (abba) či přerývaného (abcb)³³, které v básních střídá. Nepřehlédnutelným prvkem ve sbírce je časté opakování stejných slok, slovních spojení či slov samotných, buď v úplně stejném znění, nebo s malou obměnou. Strofy se opakují na začátku a na konci, ale i vprostřed básně připomínající refrén, jenž je užívaný v písňových textech. Shodnou strofou je uvedena i ukončena báseň *9. květen* a s menší slovní obměnou je tomu tak i v úvodní básni. Stejná slovní spojení se opakují, nejenom v již zmíněné básni *Položili legitimaci*, ale například i v básni *Stesk*, v níž mají pětiveršové strofy dva verše naprosto totožné. Co se opakování slov samotných týká, jedná se o vlastní jména, například oslovení „Fidele“ je ve stejnojmenné básni zmíněno více než dvacetkrát. V básni *Paměť*, jež vzpomíná na hrůzy druhé světové války, zas mnoho veršů začíná slovem Evrope. Funkce opakování je zdůrazňující a vyzdvihující a často se objevuje také v písňových textech, čímž se dostáváme k tomu, že Skálovy verše jsou díky pravidelným veršům i opakování velice melodické a rytmické, což rozhodně není náhoda.

Domnívám se, že melodičnost a rytmika, krátké opakující se strofy a opakující se termíny ve spojení s pravidelným rýmem měly za bezprostřední cíl obyčejného občana z lidu. Snadná srozumitelnost umožňovala širokou dostupnost veršů, melodičnost zase snadnou zapamatovatelnost a opakováním se stále připomínala témata a hodnoty, jež je třeba ctít. Z tohoto všeho usuzuji, že u Skálových veršů byla vedle estetické důležitá také funkce propagační a postulativní. Můžeme se ale ptát, jak moc byly tyto funkce záměrem samotného autora, nebo zdali jen vplynuly z jeho stranické oddanosti. Jeho verše oslavovaly hodnoty, osobnosti a jubilea socialismu a jako takové byly také konstruovány.

---

³³ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME s.r.o., 2007, s. 171, ISBN 978-80-239-9284-7

V padesátých letech, která jsou u nás ve znamení erupce poezie, se do popředí dostává válečná a oslavná poezie v reakci na konec války. Nešetří se zde expresivními výrazy a politická aktuálnost stojí nad estetickou rovinou. Poezie se snaží zachytit dějinné události posledních let a zároveň vzdát hold osvoboditelům a hrdinům let válečných. Poezie této doby je slavnostní, patetická a přímočará. Snaží se ohromit a oslovit co nejvíce lidí. Skála, který tuto klíčovou sbírku vydává až v roce 1975, se této formy drží. Mnoho básníků během let prošli modernizací, která zesubjektivizovala jejich projev, jenž se stal senzibilnějším. Příkladem mohou být květnáci, již se shlukovali kolem časopisu Květen a byli autory poezie všedního dne. Skála tímto procesem neprošel a jeho poetika konzervuje patetickou rétoriku 50. let. Jeho projev neprochází v podstatě žádnou proměnou a verše z dřívějších let jsou s těmi pozdějšími téměř totožné.

Vyvstává zde opět otázka, proč tomu tak je. Domnívám se, že Skála je celý život věrný socialistickému systému, a jako takový i píše. Z jeho veršů však cítím intimní atmosféru. V intimně a reflexivně laděných verších se vypisuje ze svých zážitků, vzpomínek i obav, které ale nikomu nevnucuje. Stranu chápal jako nejniternější součást sebe sama a proto je možné, že se propagandistické a agitační motivy dostávají do veršů skrze autorovo nitro. Byl myšlenec socialismu tak oddaný, že když šlo o jeho osobní zpověď, čímž sbírka *Co si беру na cestu* dle mého je, nebylo možné, aby se ve verších neobjevily stranické fenomény. Můžeme se ptát, do jaké míry byl tento projev záměrným či neúmyslným.

3.3. Tematické rozložení

V předcházející kapitole jsme se dozvěděli, že sbírka je členěná na 9 samostatných oddílů, které nesou vlastní název. S tímto formální členěním se do jisté míry kryje i členění tematické. Zastřešujícím tématem této sbírky je pro nás láska k socialistické domovině, její obhajoba, oslava i obrana. Poloha je velice intimní a autor se zde vypisuje z osobních zážitků, prožitků i zklamání.

Nepřehlédnutelné jsou ve sbírce agitační motivy, které jsou i přes reflexivní ladění sbírky její součástí. Domnívám se, že tyto prvky jsou součástí sbírky nenuceně, pouze jako součást autorovy osobnosti. Takového jedince, jenž přijal stranické ideály za své a z celé duše se jim oddal. Nejenom díky tomu můžeme sledovat obhajobu socialistických hodnot pramenící z autorova politického přesvědčení. Na následujících řádcích vyložíme tematické ladění jednotlivých oddílů, při němž se zaměříme na prostředky, jimiž autor v rámci tematické roviny realizuje propagandistickou funkci.

Sbírka je uvedena básní *Zlatý most*. Jak je u Skály zvykem, úvodní báseň předznamenává ladění celé sbírky. Tyto úvodní verše opěvují obyčejný lidský život, lásku k přírodě a vlasti samotné. Je to báseň o plynutí času v rodné zemi, v níž se snoubí vzpomínky na dětství, na přírodu, z níž vzešel, a na tvrdou, ale poctivou práci s ní spojenou. Most zde chápu jako metaforu života ve své vlasti, kde je nutné se o ni starat a pracovat na ní i na společnosti. Chránit ji a dále rozvíjet pro sebe samé, ale i pro další generaci. Žít tak, abychom jí měli co předat. Národní cítění umocňují nejen místní názvy, kterých je zde užito, ale i národní symbolika. Báseň je složena ze tří částí, kde v prvních dvou se autor zaměřuje na přírodu a vzpomínky, na život samotný a na to co mu přinesl dobrého i zlého.

*„Kudy jenom jsem to šel
po tom zlatém mostu lip a včel,*

...

*Jako kdysi vábí léto babí
z topolů a olší při mém Labi*

...

*a když se pak v šeru hořké doby
pod nohama otvíraly hroby.³⁴*

³⁴ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 9-10 (Zlatý most)

Oproti tomu ta třetí je ve znamení probuzení z opojného snění a vyslovuje nutnost obrany proti nepřátelům i obavy, zdali jsou všichni ochotni se za svou zemi bit. Tato část ztělesňuje to zlaté. V první části jsme se seznámili s životem ve vlasti a s přírodou, z níž člověk vzešel. Takový život musí mít ale nějaký smysl. Něco, pro co bude stát za to se bit. Domnívám se, že tento smysl žití Skála vidí v politickém rozměru svého bytí. Smyslem života je v něco věřit, zcela se tomu oddat a celý svůj život tomu věrně sloužit. Na něčem se aktivně podílet a vytvářet trvalé hodnoty. Pro Skálu je tímto smyslem Strana, jíž dle mého pojal za náhradu matky, o kterou v raném věku přišel. Je jí plně oddán a její vnitřní zákony pojímá zcela za své. Zlatý punc pro něj život dostává příslušností ke Komunistické straně Československa. Důsledkem je to, že ačkoliv se ve svých reflexivně laděných básních vrací k událostem a zkušenostem, jež ovlivnili jeho samotného, vyvstávají z nich stranické myšlenky a schémata, která více či méně skrytě plní propagandistickou funkci jeho veršů.

*„...jež zaslechla hučet cizí roj:
v mír tvých polí náhle třeskla zbroj.*

...

*aby třeba po jedinou kleč
v pravou chvíli uměl zvednout meč.*

...

*Nikdy nesmí projít nepřítel
po tom zlatém mostu lip a včel“³⁵*

Již v této úvodní básni jsou nastíněny motivy, jež podporují a utvářejí propagandistickou funkci celé této sbírky. Báseň je autorovou autostylizací, jež předkládá socialistické pojetí hodnot, s nimiž se autor zcela ztotožňuje. Jednotlivé propagační fenomény se více konkretizují v průběhu sbírky v jednotlivých oddílech i básních, kde jsou více či méně patrné, avšak prolínají se celou sbírkou.

³⁵ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 14-15 (Zlatý most)

První oddíl básnické sbírky se jmenuje *Šrámy z hořkých let /1965-1969/*. Je to část, v níž se autor vypisuje ze svého zklamání z let programového uvolnění a následné krizi socialismu. V této části je cítit zklamání, pocit zrady, ale i bojovnost. Báseň *Už je to tady* píše o jaru, jakožto roční době ideální ke srovnání si priorit a ujasnění si hodnot, ale také o Jaru (Pražské Jaro 1968), které pro socialisty znamenalo zradu.

*„...Kdo k mikrofonům však pustil
ty mládence slepé,
ty lži proroky, ty znalé
profesionální zběhy
...
Už je tady to jaro,
už je tady.
Křičí na plné plíce
malé i velké zrady...“³⁶*

Do protikladu s Jarem pražským staví jaro, které propuká v jeho nitru. Je to jakási předzvěst lepších zítřků, obroda stranického Já, na které se může spolehnout a které se nevzdá ani za těžkých časů.

*„...Ve mně je jiné jaro,
mračí se, neodchází.
Tomu dám proud svého dechu
svou setbu, své plody.
Sám si vyspravím střechu,
zametú práh i schody“³⁷*

V básni, která je pojmenována Jaro 1968, se autor staví proti snadné ovlivnitelnosti lidí, kteří se nechají manipulovat ze strany buržoazní ideologie. Paradoxem je, že samotný autor se ve své praxi politické, literární či

³⁶ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 21-22 (Už je to tady)

³⁷ Ibid, str. 23 (Už je to tady)

publicistické snaží o to samé, ovšem v zájmu socialistické společnosti. Manipulovatelnost v básni vyjadřuje přirovnáním ke količkům od kytary.

*„Tvá hlava je jako černý količek od kytary,
kdekdokdo jím kroutí, aby struna vydala jiný zvuk.“³⁸*

Jako důkaz jeho oddanosti, až fanatičnosti, nám poslouží dvě další básně z tohoto oddílu. První s názvem *Ani mi to neříkej* vyjadřuje básníkovo zklamání z některých přátel, kteří upustili od stranického směřování. Svou nevoli a rozčarování však vyjadřuje dosti extrémním způsobem, když „přátele“, kteří tak učinili, pohřbívá.

*„Na prsou jsem si hady hřál,
jeho slova... přítelova.
Dveře domu zavírám,
z duše obraz rvu jak z rámu.
Hrst hlíny, co ještě mám,
mlčky za ním házím v jámu.“³⁹*

Druhá je asi nejznámější báseň z této sbírky, a to *Položili legitimaci*. Zde se básník zamýšlí nad odpovědností těch, co opouštěli Komunistickou stranu Československa. Jejich odchod vnímá básník velice dramaticky a jejich další počínání přirovnává například k chůzi po minovém poli, jež přinese jen další exploze. Naráží také na nečinnost a apatičnost nejenom vůči společenské práci. Do protikladu zde staví maloměšťáctví, jako prototyp snadného žití, proti hrdinství komunistů, již „stavěli a odklízeli miny“⁴⁰ Popisuje pracující komunisty jako neúnavné dělníky světa, kteří žijí podle kategorického imperativu a „půjdou v řadě, dokud slouží nohy“⁴¹ Ódy, které autor píše na adresu straníků, působí kýčovitě a domnívám se, že se autor dopouští etické idealizace příslušníků KSČ, aby o to více vynikl „zrádný počín“, jehož se

³⁸ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 24 (Jaro 1968)

³⁹ Ibid, str. 31 (*Ani mi to neříkej*)

⁴⁰ Ibid, str. 42 (*Položili legitimaci*)

⁴¹ Ibid, str. 42 (*Položili legitimaci*)

dopustili ti, kteří stranu opustili. Díky idealizaci stranických bratrů znázorňují tyto dvě básně obraz opačný, a to nepřítele. Kapitalistický západ byl nepřítelem číslo jedna, k čemuž ho přeurlčila ideová antagoničnost obou názorových skupin, ale za ještě většího nepřítele považoval autor přeběhlíky. Bývalé straníky, již vstoupili do strany v rámci poválečného socialistického nadšení, ale dříve či později po názorovém vystřízlivění stranu opustili. Byli to ti, kdo nebyli pevní ve svém přesvědčení, bojíce se překážek a každodenní práce, a ti, kdo z aktérů se stali diváky s hlavou odvrácenou od Lenina. Položení legitimace byla pro Skálu tragédie rovnající se smrti.

Část druhá, pojmenovaná *Mateřská znaménka*, se věnuje, jak již metaforicky sám název napovídá, návratům do minulosti ke kořenům a trvalým hodnotám. V básních se vrací k významným dobám, jubileím a hodnotám. Skála si uvědomuje, že 70. letá jsou ve znamení obrody socialismu, a chce připomenout okamžiky, jež byly důležité pro stranické směřování a vývoj. Vrací se k jistotám, které obstály v krizi socialismu, a snaží se ověřit si základní hodnoty. Z těchto základních hodnot vyvěrá Skálovými verši na povrch mýtus práce, který je klíčový nejen pro tento oddíl. Lidská práce je pro něho proces, jenž utváří samotného člověka. Pomáhá mu upevňovat pozici ve společenství, budovat žebříček hodnot a zvyšuje jeho odhodlanost a pracovitost. V básních se tak často setkáváme až s heroizací pracujících lidí, již jsou mnohdy vykreslováni jako neúnavné stroje, bez jakýchkoli lidských potřeb či zájmů.

*„Stále neklidné a radši
při práci, než aby stály, ...“⁴²*

Stejně jako pro Skálu byla lidská práce a člověk, který ji vykonává, důležitá i pro celou komunistickou ideologii. Autor se tak díky oslavě pracujících lidí dostává svými verši zase o krok blíž k propagaci stranických ideálů, k nimž kult práce bezpochyby patří.

---

⁴² SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str 52 (České ruce)

Vidění důležitých stavebních hodnot, jistot i důležitých okamžiků je ovšem zase realizováno pouze z jedné strany, a to z východu. Optikou rudých brýlí zde můžeme sledovat, jak centrem Prahy prochází májový průvod, v němž dělníci a matky s dětmi mávají rudo-zlatými kyticemi nad hlavami a oslavují tak pracující lid. Na dalších stránkách se setkáváme s verši věnovanými padlým hrdinům v Dukelském průsmyku. Padlé oběti socialistické mašinérie jako by neviděl. Báseň *Jubilejní* se snaží přesvědčit čtenáře, že volby v roce 1948 nemohly dopadnout lépe pro náš lid.

„*Nebyti té noci, ..., nebylo by nic*“⁴³

Autor zde opět užívá extrémismu, aby vyzdvihl důležitost vítězství Komunistické strany Československa ve volbách. Na konci básně odkazuje ke své další básni, podobného ladění jen spojené s jiným datem, a to 9. května. Stejnojmennou báseň nalezneme hned na další straně. Předchozí báseň, ačkoliv s trochu extrémistickým podtextem, působí kultivovaně a vykresluje celkem serózní atmosféru voleb, báseň *9. květen* však nikoli. V této básni jsou oslavy vítězství nad nacismem vykresleny způsobem, že ve vás vzbudí pocit lítosti, že jste tam nebyli. Všude plno štěstí, radosti, pionýrských šátků a neotřelé přirovnání jarního vánku k sovětskému tanku. Pro současný svět oxymóron, jenž by mohl být chápán jako ironie či satira. Pro Ivana Skálu byl ale tento den, alespoň dle tohoto textu, jedním z nejlepších.

„*Na devátého máje
všechno ve mně hraje,*

...

*tleskot zástupů a křídel holubích,
všechno jarní smích,
dětské pusy plné čokolády,
svět, který je náš, který je věčně mladý...*“⁴⁴

⁴³ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 55 (Jubilejní)

Přehnaná ideovost v této básni překračuje hranice a verše na oslavu osvobození přerůstají v umělecký ideologický kýč. Podle Tomáše Kulky „*kýč zobrazuje témata, která jsou všeobecně považována za krásná, nebo mají silný emocionální náboj.*“⁴⁵ Emoce jsou také jeden ze tří aspektů, dle kterých jsme schopni kýč rozpoznat. Kýč tedy musí obsahovat určitý náboj, jehož okamžitou odezvou bude pozitivní emoce. Současně je úkolem kýče „*najít společného jmenovatele jejich citu.*“⁴⁶ Pro kýč je také okamžitá rozpoznatelnost tématu i samotného objektu, který musí být vždy realistický. Užívá standardních a konvenčních formulací, jež přispívají ke snadnému pochopení i identifikaci. Dle jmenovatele rozlišujeme kýče univerzální, jež se zaměřují na obecné motivy, jako je příroda, láska nebo děti. Lze ale také rozlišit různé druhy kýčů, včetně té varianty komunistické. „*Komunistická varianta štěstí zářících dělníků a usměvavých kolchoznic též spojuje univerzální principy kýče s mytickými hodnotami radosti z práce a nadšení pro budování beztrždní společnosti.*“⁴⁷ Po seznámení se s identifikačními pravidly kýče usuzuji, že Ivan Skála píše básně, jež mohou být určovány jako komunistická varianta ideologického kýče. Jako příklad je uvedena báseň *9. květen*. Vztahuje se k reálné události, která je lidmi snadno identifikovatelná. Nedochozí k utváření nových asociací spojených s tímto tématem⁴⁸ a v neposlední řadě báseň přetéká pozitivními emocemi, které autor vykresluje pomocí slovních spojení jako „*všechno ve mně hraje /slavnostní zvuk fanfár/ nápor jarních vánku/ tleskot zástupů a křídel holubích*“⁴⁹ a jiné.

Báseň *Nénie* je věnována památce sovětských kosmonautů. Autor zde vzdává hold kosmonautům za jejich statečnost, odhodlanost a věrnou službu vlasti. V básni poslední, *Rodné domy*, je kladen důraz na plnohodnotný lidský

⁴⁴ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 57 (9. květen)

⁴⁵ KULKA, Tomáš. Umění a kýč. TORST. Praha. 1994, str. 41

⁴⁶ Ibid, str. 40

⁴⁷ Ibid, str. 41

⁴⁸ Ibid, str. 52

⁴⁹ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 56-57

život. Něco za sebou zanechat, žít tak, aby si nás lidé pamatovali. Tento odkaz v básni znázorňuje pamětní deska.

Následující oddíl s názvem *Modrotisky* je v mnohém odlišný od těch dvou předchozích. Jestliže jsou *Mateřská znaménka* do jisté míry genezí socialistické společnosti a jejích hodnot, tak *Modrotisky* a na ně přímo navazující oddíl *Čarování za dědinou* jsou genezí samotného autora. V prvním ze zmíněných oddílů se do velké míry setkáme s přírodní lyrikou a reflexivní lyrikou. Píše o místech, která navštívil osobně nebo ve svých fantaziích. Stoupá na horu Ajpetri, skrze Máchu vzdává hold básníkům a vzpomíná, co ho k poezii inspirovalo a vedlo. Nenechává nás na pochybách, že životní energii i inspiraci nachází v přírodě a koloběhu života. Přírodní lyrika ve sbírce na první dojem působí jako prostředek odvádějící pozornost od ryze politicky tematizovaných básní. Po podrobnější úvaze ale zjistíme, že to tak není. Domnívám se, že skrze reflexivně intimní přírodní verše se i v takto laděných verších setkáme se skrytou ideologickou propagací. K tomu dochází pravděpodobně proto, že ideologie je autorovou samozřejmou součástí, tudíž se její obraz projevuje i v na první pohled nevinných přírodně laděných verších. Autor přírodu chápe jako něco nejzákladnějšího, z čeho člověk vzešel a co ho utváří. Vyobrazuje nám ji pomocí svých osobních zážitků a vjemů. Jako příklad uvedu báseň, *Když srpen dopraská*. V ní autor popisuje svůj vztah k přírodě skrze srpnovou sklizeň. Žně a sklizeň na konci léta považují za symbol lidské práce a pilnosti. Úrodu dokazuje „přehršlí zlatých fůr“, jež se střádají do stodoly. Ty by mohly symbolizovat sociální politiku socialismu, konkrétně tedy to, že je tu všeho dost pro každého. Dalším veršem autor vítá podzim a otevírá se mu dokořán. Spojení s přírodou na mě zde působí idealisticky. V další strofě popisuje, jak vzpomíná na horké letní dny, jejichž horkost (energii) využívá v básnění i v podzimní čas. Na pomoc si zde bere intertextovou zmínku o Troji, jež odkazuje k pověsti o trojském koni, kterého Trojanům darovali Řekové. K další mytologické postavě

se odkazuje hned vzápětí, když vyslovuje úctu k Pomoně, římské bohyni sadů, zahrad a ovocných stromů. Odkaz k mýtickým postavám je jeden z dalších motivů, které se v ideologické poezii objevují. Ve strofě poslední se jen vyhrocuje kýčovitý obraz, když autor u řeky poslouchá obecně dosti nelibý zvuk chřástalů a nechává se obletovat nepříjemnými muškami. To vše ale sám popisuje jako noční koncert, z čehož je opět cítit pozitivní ladění. Touto básní Skála dokazuje, že energii a inspiraci čerpá v přírodě, ale také to, že v básních přírodně-reflexivního ladění skrytě prosazuje propagační strategie socialismu. Za ty považuji ono idealistické vyobrazení přírody, mýtus lidské práce i ono užívání postav z řecké či římské mytologie.

*„Když srpen dopraská a když je konec horku
a zmizím v stodolách zlaté přehršle fůr,
těším se na jeseň jak na kost plnou morku
a dokořán jí otevírám dvůr.*

...

*A tisíc radostí mám z mladých pobertů
a šťasten jako bůh, jenž najedl se hrušek,
své smysly otvírám nočnímu koncertu
řeky a chřástalů a blanokřídlych mušek.“⁵⁰*

Část následující s názvem *Čarování za dědinou* je podobná té předcházející, přesto však odlišná. Stejně jako v *Modrotiscích* zde naleznete minimum ideologických a mnoho přírodních motivů. Tato část je věnovaná zejména retrospektivě. Objevují se zde vzpomínky na Vysočinu a dětství tam strávené, ale i zklamání, že tato léta jsou již dávno pryč. Na lyrickém pozadí odráží se i několik epických obrazů, například výlet na jarošovskou pouť. Zajímavá je báseň, v níž Skála zpracovává motiv „veršů psaných do omítky“. Báseň *Čekárna* je primárně o čekání na vlak a krácení si dlouhé chvíle čtením různých veršů, které kdosi vyryl do omítky. Domnívám se ale, že má báseň

⁵⁰ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 82 (Když srpen dopraská)

podtext daleko hlubší. Jakoby on byl tím, kdo na vlak čeká. Na vlak jež ho odveze do další životní fáze, a zatímco čeká, prohlíží si svůj život, zkušenosti a vzpomínky vryté do nádražní omítky.

„Ty gnómy, ódy, perziflláže
z té zdi už nikdo nevymaže.
Ty čekáš v dešti na svůj vlak,
Čmáráš si v sobě právě tak
Naze a drsně, bez milosti
Popíšeš pleť i tkáň i kosti.“⁵¹

Oddíl *Pozdravy přes stůl a hlinu* je oddílem pátým a právě v tomto oddíle jako bychom se přelévají do druhé půlky. Tato část je věnována básnickovým vzorům a významným osobnostem, jež za život poznal nebo jimiž se inspiroval. Básně jsou věnovány umělcům pera ale i štětce. Díky svým vzorům se Skála vrací ke smyslu své tvorby, co jej k tomu vedlo, popřípadě kdo. Zjišťuje, čím se mu samotná poezie stala. Dvě z básní jsou věnovány velkým básníkům, jako je Vítězslav Nezval a Jaroslav Vrchlický, a jedna Ludvíkovi Kubovi, českému impresionistickému malíři. V tomto oddíle nezapomněl Skála ani na své stranické kolegy, a to sice Marii Majerovou a Josefa Rybáka. První zmíněná byla socialistická novinářka, jež hájila zájmy strany v publicistické sféře. V básni jí věnované se v souvislosti s její novinářskou praxí opět setkáváme s kultem pracujícího člověka, který se stal jejím hlavním publicistickým tématem. Básní tudíž Skála vzdává hold stranické publicistce a skrze její činnost i tvrdé lidské práci. Jen jedna báseň není dedikována přímo, a to *Básníkovi*.

Jak je patrné, Skála se velice často vrací do minulosti, ať už za vzpomínkami na dětství, upevňováním si hodnot či za primárními důvody své tvorby. Tyto návraty do minulosti mají ale i svůj důsledek v budoucnosti, a tím je uvědomění si konečnosti života sebe samého. Právě této tematice jsou

⁵¹ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 107 (Čekárna)

věnovány další dva oddíly sbírky, *Čeřen* a *Nová duše*. Přírodní a reflexivní lyriku zde doplňují motivy smrti, nemoci a odcházení. Stejně jako v oddíle *Čarování za dědinou* se zde objevuje báseň s názvem *Pouť*. Zatímco první takto pojmenovaná báseň vzpomíná na výlet s přáteli v optimistickém ladění, druhá se soustřeďuje na sociální zkušenost nelehkého životního údělu. Na konci druhé básně dokonce sledujeme výčitku vůči své dětské nerozvážnosti, s níž matku prosil o dvacetník. V básni *Žně* zase autor vzpomíná na dědečka, kterému vděčí za „dřičskou náтуру“. Se vzpomínkou na dědečka se ale objevuje i uvědomění si vlastní konečnosti a blížícího se stáří, což můžeme sledovat také v básni *Lopota*.

„*Jste to vy, má jitra zářivá?*
Už tak blízko u jeseně.
Dní i vlasů mi teď ubývá.
Je jich stále méně, stále méně.“⁵²

Ve své podstatě jsou tyto dva oddíly ponurého, ale klidného ladění, v nichž se autor ubírá k filosofování o světě samotném a o své úloze v něm.

Jestliže se v předcházejících oddílech držel Skála se socialistickými motivy na uzdě, pravým opakem tomu je v předposlední části této sbírky nazvané opět příznačně *Daleko i blízko*. Tento oddíl vyobrazuje velké dějinné události tehdejší doby, životní zkušenosti, které se dotýkají všech. Důraz je kladen na válečnou tematiku. Ta je zde zastoupena básněmi *Američtí letci nad Vietnamem*, *Vietnam* a *Chile*, které představují válečné konflikty té doby. Zajímavé je, že na konci každé z těchto básní je uvedena přesná datace, ke které se báseň váže. U *Chile* je to například tři dny po vojenském puči Augusta Pinocheta, jenž vyústil nejen v ekonomický obrat v dříve socialistickém Chile. Po kapitalistickém převratu v Chile se autor básní *Fidele*, vrací ke svým socialistickým jistotám, kubánskému komunistickému vůdci.

„*Fidele, jehož jistota je nesmrtelná nesmrtelností komunistické strany,*

⁵² SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 145 (Lopota)

*Fidele, býku stepní krve,
Fidele, bratře chleba.*⁵³

Na verších válečné tematiky je velice zřejmá schematizace dobra a zla. Tento model je přítomný v celé sbírce, ale nejlépe patrný je dle mého úsudku právě v těchto verších. Už jenom dle výběru samotných konfliktů, kterými jsou básně inspirovány, je zřejmý autorův záměr poukázat na dobro východního socialismu vůči zlému kapitalistickému západu. V básni *Chile* je revoluční přerod přirovnáván ke košili odsouzence či kazajce krve a následně upozorňuje na nástrahy kapitalismu, jež pramení v „cizopasném břiše Ameriky“. V básních o válce ve Vietnamu autor opět kriticky komentuje počínání Američanů v jednom ze socialistických států. Dobro a zlo zde má přesně určené role, jež se nemění. Naopak je vítáno opakování a upevňování tohoto schematického vzorce. Socialistická ideologie považovala za důležité poukazovat na negativní vliv západních zemí a jejich vojenská intervence v socialistickém Vietnamu k tomu vybízela.

Po válečných otřesech končí celý tento oddíl ujišťující básní s příznačným názvem *Jistota*. Tu dle mého řadí autor na konec této části sbírky zcela záměrně. Básně předešlé, reflektující současné dění, byly plné válečných konfliktů a převratů, z čehož by mohl čtenáře spoutat pocit zmaru. Tento pocit ale není zcela vyhovující normám socialistické společnosti, a tak je nutné, abychom opět navodili atmosféru naděje a odhodlání. K tomu má napomoci závěrečné ujištění.

*„Máme naději? Ne naději,
jistotu máme.
Na levé straně, tam, co je srdce,
svítí maják, svítí tvůj nachový plamen.*⁵⁴

⁵³ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 203 (Fidele)

⁵⁴ Ibid, str. 210 (Jistota)

Oddíl, jenž sbírku uzavírá, nese název *Vlaštovky nosí stébla*. A jako uzavírá se kruh, tak i tato sbírka končí motivem, jenž jí byl začátkem. Autor zde rekapituluje své dosavadní počínání a dopouští se nostalgického bilancování nad svým plynoucím životem. V básni *Co mám rád* se přiznává, že ačkoli mnohé dálky poznal, nejdražším mu zůstal domov, který v následujících verších s láskou popisuje. Nebyl by to však Skála, kdyby i v tak nevinné reflexivní lyrice nezmínil i lásku k lidem, kteří se práce nebojí. V neposlední řadě zde nalezneme báseň, podle níž je pojmenována celá sbírka, ve které se Skála vypisuje ze všeho co má rád a co je mu drahé. Motiv cesty může znamenat cestu životní a všechno to, co na ní „posbíral“, nebo na druhou stranu tu cestu poslední a výčet toho, čeho se nevzdá ani po smrti. Nezastupitelné místo v básni má i strofa: „...*dělnickou hrdost na dobře udělanou práci/a horoucí srdce, svou rudou legitimaci,...*“⁵⁵, kterou nám i v tomto intimně laděném oddíle připomíná své stranické přesvědčení a pracovitost.

Básní *Domov* autor poukazuje na to, že je vděčný za život, který prožil ve své vlasti a tou poslední, jejíž název je shodný s názvem celého oddílu, vyjadřuje svou cestu domů. Skrze verš se Ivan Skála dostává přesně tam, kde chce být.

„*Jsem uprostřed svých, jsem doma.*

A uvnitř zalidňuje mě

rodina povědomá,

svět psanců a dědiců země.“⁵⁶

Kniha začíná i končí tématem domova, které je do jisté míry i zastřešujícím motivem celé sbírky. Sbírkou vnímám jako osobní životní zповěď a u takové by čtenář očekával nějakou přeměnu či rozvoj. Ve Skálově sbírce ale k žádnému vývoji nedochází. Vychází z lásky k domovině, vlasti a ve stejném bodě, možná

⁵⁵ SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 225 (*Co si беру na cestu*)

⁵⁶ *Ibid*, str. 231 (*Vlaštovky nosí stébla*)

jen o pár let déle, končí. Možná i díky této absenci jakéhokoli posunu je sbírka poněkud nezáživná a jednotvárná.

Na závěr této rozsáhlé kapitoly bych ráda shrnula klíčové poznatky, které byly v průběhu této kapitoly rozpoznány. Celá sbírka zpracovává autorův osobní pohled na svět, v němž žije. Jde o reflexivní verše s prvky intimní a přírodní lyriky. Sbírka je ve své podstatě Skálovou osobní zpovědí. Jak již bylo řečeno, nezanedbatelnou součástí autorovy osobnosti je politická socialistická ideologie, s níž se ztotožňuje a žije pro ni. A právě tato jeho část do velké míry vstupuje do jeho veršů. Verše reflexivní povahy, kterými Skála prezentuje své obavy radosti i úvahy, se díky jeho vnitřnímu spojení se socialismem stávají i verši propagačními. Nepíše o Fidelovi proto, aby ho všichni zbožňovali, ale proto, že pro něho samotného je vzorem. Popisuje mateřská znaménka, která jsou pro něho samotného nejdůležitějšími okamžiky v životě, a nepřipouští, že by to mohlo být jinak. Neříká, že by odchod od strany měl být hrdelně trestán, pouze dává najevo své stanovisko, a to, že pro něho samotného se odchod rovná nejhorší zradě. Veškeré propagandistické motivy jsou zde realizovány výhradně skrze jeho subjektivní pohled, který je v přímém zákrytu s tím socialistickým. Propagandistické fenomény, které se v jeho verších objevují napříč celou sbírkou, jsou schematizace dobra a zla, kde je striktně dodržován vzorec kladného Východu a záporného Západu. Z některých básní se nám celkem detailně vykreslí obraz nepřítele, který je v celém díle také neměnný. Neopomenutelným prvkem, který je cítit jak v básních přírodních ale i v intimních či ryze ideologických, je mýtus práce a heroizace pracujících lidí. V neposlední řadě stojí za zmínku idylické přírodní prostředí, na jehož pozadí se veškeré verše odehrávají. Idealistické pojetí přírody je až kýčovité, stejně tak jako harmonie člověka s ní. Socialistické vlastenectví vyvěrá na povrch z téměř každého verše, ať už zpracovává téma více či méně ideologické. Lze bezpochyby říci, že Skálovy verše obsahují propagandistické fenomény, které

v jeho básních plní agitační funkci. Autor tedy osciluje mezi dvěma polohami, a to propagační a reflexivně-intimní. Je zde ovšem otázka, zdali propagace byla autorovým záměrem. Domnívám se, že tomu ani tak být nemuselo a že propagační motivy jsou nedílnou součástí Skálových veršů tak, jako je jeho součástí socialistické myšlení. Důsledkem může být i to, že ačkoliv jsou verše kýchovitě idealistické, tak tím, že pramení z jeho pevného přesvědčení, jsou dle mého přesvědčivé. Ne ale v tom smyslu, že bych po přečtení jeho veršů dostala neutuchající potřebu vstoupit do strany, ale v tom smyslu, že čtenáře přesvědčí o tom, že to myslel vážně.

3.4. Práce s jazykovou rovinou

Další neméně důležitým prvkem, jenž formuje konečnou podobu textu, je jeho lexikální rovina. Volba jazykového kódu a prostředků, které jsou v textu užity, by měla odpovídat funkčně stylové oblasti, do níž text spadá, a požadované funkci textu, jež má plnit.

Celá sbírka je napsána ve výhradně spisovném českém jazyce, který není narušován nářečím či výrazy z nespisovné češtiny. Jazykový projev je prostý, a přestože verše obsahují metaforická vyjádření i jiné básnické figury, je text snadno pochopitelný a jasný. Tímto autor vyhovuje dalšímu dobovému požadavku, a to na lidovost a obecnou srozumitelnost textů. Tento požadavek socialistické literatury je mířen směrem k občanům, kterým lehká uchopitelnost textu pomůže ke snadné interpretaci. Důsledkem toho je také fakt, že estetická funkce ztrácí svou dominantní pozici. Na úkor estetiky se prosazuje funkce propagandistická. Složitě básnické figury nejsou vítané, místo nich je propagováno jasné jednoduché sdělení pomocí tradičních konstrukcí.

Spisovný jazyk, jenž není narušován vulgarismy, hovorovou češtinou či nářečím, prezentuje ale také vážnost, s níž byla poezie té doby pojímána. Verše měly být důstojné a ve své jednoduchosti vznešené, čímž často sklouzávali

k dobové škrobenosti. Verše upozadující uměleckou hodnotu vůči té propagační vyprávějí o obyčejných životních věcech a situacích ve výhradně spisovném projevu, který místy vzhledem k tématu působí kýčovitě až strojeně.

Za nejčastější básnickou figuru, která se v této básnické sbírce uplatňuje, bych jmenovala anaforu. Opakování slov i celých slovních spojení na začátku vět a strof⁵⁷ je ve sbírce velice frekventované. Tento prvek byl již zmíněn v básni úvodní, *Zlatý most*, a v básních *Položili legitimaci* nebo *Stesk*. Výraznou anaforu můžeme také sledovat v básni *Američtí letci nad Vietnamem*, kde časté opakování slovesa *stydí se* umocňuje naléhavost a zintenzivňuje emocionalitu verše.

Dalšími figurami, které jsou ve sbírce užity, jsou řečnická otázka, apostrofa, exklamace a epizeuxis.⁵⁸ Řečnickými otázkami, jež nepředpokládají odpověď, autor pronáší apel, přidává důraz, jímž chce oslovit adresáta. U Skálových řečnických otázek se jedná o hromadného adresáta, jímž je socialistická společnost, které je on sám součástí („Kdo za to může?“ , „Máme naději?“). Pomocí řečnických otázek je také čtenář vtažen do textu, z kterého má mít pocit, že se týká právě jeho. Apostrofa se ve Skálových verších uplatňuje hlavně v oddílech přírodní a reflexivní lyriky, kde oslovuje dobu, řeky, kraje nebo samotnou Evropu.

*„Dobo uhrančivá, bouřlivá,
nadějeplná i panovačná,
mezi prsty řinou se ti jitra zářivá,
na něž nalehnout by chtěli silou mračna...“⁵⁹*

Slovní zásoba je obohacená o poetismy, například krůpěj, luna nebo skvoucí, a zřídka také neologismy, příkladem jsou lžiproroci či komsomolci. V nemalém množství jsou zde také zastoupeny zdrobněliny: síňky, vlašovičky,

⁵⁷ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME s.r.o., 2007, s. 132, ISBN 978-80-239-9284-7

⁵⁸ *Ibid.*, str. 132

⁵⁹ SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 157 (Má noční směna)

klíčky aj., které tuto sbírku opět přibližují uměleckému kýči. Bohaté uplatnění ve slovní zásobě celé sbírky mají vlastní jména. Ty odkazují buď ke konkrétním, všeobecně známým osobám, nebo ke skutečným místům. Jedná se o místa, kde vyrůstal, kam cestoval a co ho kde inspirovalo. Propagační funkce se zde uplatňuje tím, že se jedná převážně o místa, osobnosti a události spojené s působením socialistické ideologie. Vlastní jména a jejich přímé oslovení jen umocňují autenticitu a emocionalitu Skálova vyjádření. S vlastními jmény souvisí intertextovost, již je také možné ve Skálových verších najít. Setkáme se zde s Donem Quijotem s Máchovým *Májem* či mýtickým Sisyfem. Jiná mýtická postava, a to Ikaros, je zde zmíněna hned několikrát.

Jak již bylo řečeno, ve sbírce nenalezneme složité obraty a konstrukce, jež by komplikovaly snadné pochopení. Co se zde ale vyskytuje v nemalém množství, je metaforické vyjádření a přirovnání. To se vyskytuje v básních samotných, nevyjímaje názvy jednotlivých oddílů.

Hned první výraznou metaforou je úvodní báseň *Zlatý most*. Domnívám se, že most je metaforické vyjádření pro život, který žijeme v naší vlasti, pracujeme, získáváme zkušenosti a třídíme si priority. Až během života zjišťujeme, co je opravdu důležité a na čem záleží. Přívlastek zlatý nám předsouvá kýčovitě pozlacený obraz života. Ten pro Skálu získává punc zlata, pokud životu dáme nějaký smysl. Smysl života Skála vidí v politickém rozměru. To, že něčemu věříme a bojujeme za to. Pro něho osobně je tím zlatým v jeho životě socialismus a členství v Komunistické straně Československa, kde se aktivně podílí na budování socialistického společenství.

Název prvního oddílu, *Šrámy z hořkých let*, přirovnává události uvolněných 60. let ke „šrámům“. Ty byly způsobeny postupným odklonem od komunistického smýšlení k západním myšlenkám kapitalismu. Po přečtení oddílu můžeme ve šrámech spatřovat ono osudné položení své legitimace a zradu socialistického systému, případně Pražské jaro 1968. V názvu je také pro

přesnost uvedena i přesná datace, kterých let se tento oddíl týká, čímž opět ukazuje na jednoduchost a jasnost svého vyjádření. Šrámy na duši nám napovídají opět osobní rozměr. Jsou to šrámy na jeho vlastní duši, pro něho samotného byl například odchod ze strany nepřijatelný. To, že Skálovi přišlo nepřipustné to, co bylo nepřístojné i pro stranu opodstatňuji tím, že u autora došlo k osobnímu ztotožnění se s pravidly strany. Nebyla to pro něj jen pravidla nějakého spolku, ale vzal je za svá, platila pro něj vnitřně.

Druhý oddíl s názvem *Mateřská znaménka* svými básněmi odkazuje k trvalým hodnotám a významným jubileím komunistického společenství. Ty mají být základem každého socialisticky smýšlejícího člověka. Něco, co má trvalou hodnotu co mají všichni „bratři“ a nelze to odstranit, stejně jako mateřské znaménko. Tímto znaménkem je Skálovi například důležité vítězství ve volbách roku 1948, Svátek práce či hodnota českých pracujících rukou. Jsou to věci, které pro něj ke člověku neodmyslitelně patří, nezamýšlí se nad jinou alternativou, že by snad tyto hodnoty byly pro někoho méně důležité. Oproti prvnímu oddílu působí tento jako balzám na duši. Opět zde vidíme motiv vnitřního ztotožnění s myšlenkami socialismu, a i proto mluví o mateřských znaménkách.

Oddíl *Modrotisky* je inspirován zahraničními cestami spojenými s mořskou hladinou a s vodním živlem všeobecně. Zážitky a vzpomínky, jež jsou s modravým nádechem otisknuty v jeho myslí. Jsou v něm obsaženy básně, které mají i v názvu modrou barvu a ve kterých se objevuje přímořské prostředí.

Část pojmenovaná *Čarování za dědinou* je genezí autora, v níž vzpomíná, co ho v dětských letech ovlivnilo, formovalo. Byl vesnickým životem hodně zasažen a ten mu v mnohém učaroval. S intenzitou, s jakou vnímá obyčejné životní okamžiky, se magický zdá i obyčejný *Děšť na Vysočině* (úvodní báseň tohoto oddílu). Patrné je zde silné provázání s přírodou, které opět směřuje k základní poloze člověka spjatého s přírodou a primárně z ní vycházejícího.

Úsek, jenž je věnovaný uměleckým osobnostem, se jmenuje *Pozdravy přes stůl a přes hlínu*. Tímto názvem autor naznačuje, že se v oddíle vrací k umělcům, které měl tu čest poznat osobně (Josef Rybák), ale i k těm, kteří jsou již po smrti (Jaroslav Vrchlický). Domnívám se, že výběr osobností, jimž autor básně dedikuje, je motivován vnitřně. Skutečnost, že některé z těchto osobností jsou přední socialističtí umělci, jen znovu vypovídá o autorově vnitřním ztotožnění se se socialistickými myšlenkami. Mám pocit, že z básní je cítit úcta osobnosti autora vůči adresátům.

V oddíle s názvem *Čeřen* autor vyzvedává z toku času vzpomínky, jež v něm zanechaly hluboký dojem. Zmiňuje upomínku na dědečka, který pro něho byl velice důležitý a vštípil mu své hodnoty. Jako klíčovou zde shledávám báseň *Pout'*. Zde se autor vypisuje ze své vzpomínky na dětství, která pro něho znamenala první silnou sociální zkušenost a vryla se mu do paměti. Jako rybáři užívají čeřen pro lovení ryb, Skála loví ve svém dětství a vyzvedává klíčové memoáry ze svého života. Nejedná se výhradně o vzpomínky šťastné, ale důležitý je silný emotivní zážitek, který v autorovi vyvolaly.

Nová duše, jak je nazvaná další část sbírky, metaforicky vyjadřuje nové autorovo smýšlení. Změna smýšlení se projevuje i ve verších, které jsou více než kdy předtím melancholicky laděné. Objevují se v nich motivy nemoci, smrti a vědomí konečnosti života. Autor rekapituluje své počínání, zvažuje, co mělo a má smysl. Novým smýšlením nemám na mysli změnu v hodnotách a postojích autora, ale pouze palčivější uvědomění si konečnosti své existence, popřípadě nutnost předání hodnot následující generaci. Verše v oddíle *Nová duše* jsou utopické, ale je na nich znát vliv poezie všedního dne. Mísí se v nich povznášející zkušenosti s věcmi každodenního života. Obyčejné situace a prostředí polidšťují lyrického hrdinu, oproti tomu, ty nadosobní ho vynášejí nad všednost. Ve verších se společně s motivem konečnosti objevuje i potřeba naděje a optimismu navzdory všem těžkostem. Lyrický hrdina je bojovník, který

nechce žít v idyle. Vše má pro něj větší cenu, pokud si to vydobyde těžkou prací a svou vůlí. Základem jsou pro něho pracovitě lidské ruce a drama každodenních zápasů obyčejného člověka.

Na tento oddíl navazuje ten předposlední, pojmenovaný *Daleko a blízko*. Název tvořený dvěma přídavnými jmény odkazuje k básním, jež jsou o událostech současnosti (rok 1975). Jedná se o verše, jež komentují události bezprostředně blízké, ale i ty naší vlasti vzdálené. I přes prostorovou vzdálenost však autor dokazuje duševní blízkost těchto konfliktů, a to skrze socialistickou komunitu. Domnívám se, že v této části bychom mohli najít hned dvojí metaforu. První by bylo již zmíněné prostorové chápání. Jako druhou metaforu bych pojímala duševní a názorovou blízkost s Východem a rozporuplnost a vzdálenost se západním světem. I zde můžeme vidět osobní rozměr v tom, jak autor ukazuje co je mu bližší, co je třeba hájit a kde se cítí být doma.

Celou sbírku uzavírá oddíl, nazvaný *Vlaštovky nosí stébla*. Celá sbírka je uvedena tématem domova a vlasti a tím stejným je také zakončena. Usuzuji, že autor symbolem vlaštovky, který se v názvu objevuje, odkazuje k pracovitému, domov milujícímu tvorovi, který neúnavně staví nová hnízda a stále se vrací na stejné místo, které je mu drahé, je mu domovem. Budování hnízda není jednoduchá, jednorázová záležitost, ale jedná se o soustavnou a vytrvalou práci. Stejně jako vlaštovky vidí Skála socialistický lid. Do úmoru pracující a budující své domovy. Stejně jako vlaštovky budují svá hnízda, socialisticky smýšlející člověk by měl tvořit svůj domov, jímž mu není pouze reálný prostor, kde žije, nýbrž vlast. Oddíl obsahuje i stejnojmennou báseň, která celou sbírku uzavírá. Závěrečná strofa vystihuje celkové ladění: „*Jsem uprostřed svých, jsem doma.*“⁶⁰

Součástí poslední části je i báseň nesoucí jméno shodné se jménem celé sbírky. Jde o báseň, *Co si беру na cestu*. Tato báseň o životních prioritách

⁶⁰ SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 231 (Vlaštovky nosí stébla)

a poznání nese, i díky samotnému názvu, klíčovou metaforu celé sbírky. *Knih*a, *Co si беру na cestu*, je životní mozaikou samotného autora, který se v ní vypisuje ze svých obav vzpomínek i radostí. Zamýšlí se v ní nad tím co je v životě důležité pro něho samotného a pro socialistickou společnost. Cesta představuje životní putování a poznávání sebe sama. Co všechno ho ovlivnilo a co je v jeho životě prioritou. Co je důležité pro něho, ale co by mělo být podstatné i pro ostatní. Samotný autor své priority však nikomu nevnucuje, jen jakoby svou vlastní optikou prezentuje, jak by měl hodnotový žebříček vypadat. Co si po životní cestě vzal s sebou a nese si dál. Životní cesta je výrazným projevem jeho intimní polohy, jež je pro tuto sbírku základní a z níž vychází. Politická a agitační poloha je zde doplňující nadstavbou, jež dává životu smysl. Domnívám se, že sbírka je propagandistická skrytě. Intimní a osobní rozměr sbírky napovídá tomu, že původní záměr byl spíše reflexivní, ale díky jeho plnému ztotožnění se se stranou a provázáním hodnot se v jeho verších objevují prvky agitace. Strana je jeho samozřejmou součástí, tak z jeho intimně reflexivních básní vyvěrají na povrch propagační fenomény jako součást jeho myslí.

3.5. Optikou studentky současné generace

Sbírka, *Co si беру na cestu*, mi byla, stejně jako její autor, při zadání mé bakalářské práce, neznámá. Do jaké míry byla v letech normalizace adorována, tak přibližně do stejné míry je v dnešních osnovách opomíjena, ne-li úplně vynechána. Dle mého to můžeme klást za vinu malému prostoru, jenž je na středních školách věnován poezii druhé poloviny 20. století a poezii vůbec. A pokud je čas na toto období vymezen, je věnován spíše samizdatové a exilové literatuře, té oficiální jen zřídka, pokud vůbec. Do jisté míry to může být tím, že oficiální socialistická literatura ztratila v polistopadovém světě hodnotu. V této kapitole se zamýšlím nad tím, jak na mě sbírka působí, a co by mohla ona

básnická sbírka oceněná za normalizace Státní cenou Klementa Gottwalda přinést současné společnosti.

Na první přečtení sbírka působí jako kompilace stranických hesel, jež jsou pouze převedena do veršů. Části přírodní a reflexivní lyriky jakoby byly přidány, jen aby odvedly naši pozornost od záměrné manipulace s námi a našimi názory. Byla jsem překvapena jak přímo a bez obalu se zde objevují stranické motivy a s jakou urputností jsou potlačovány a hanobeny jakékoli kapitalistické projevy. Se stoprocentní účinností na mě zapůsobil haló efekt stranických hesel, která jakoby přehlušovala intimní lyriku, jež je ve sbírce také zastoupena.

Na přečtení druhé se mé vnímání sbírky změnilo. Na barevné zastoupení rudé a zlaté jsem si již zvykla a Lenin s Fidelem se mi stali tichými společníky. Sbírka, *Co si беру na cestu*, se pro mě začala stávat něčím, jako intimní zpovědí básníka, jenž byl oddaný socialismu, ale také svému srdci. Začala jsem si všimnout samozřejmosti, s níž snoubí stranické ideály se svými intimními vzpomínkami nejenom z dětství. Jeho verše se začaly slévat v mozaiku životních zkušeností, ideálů a vzpomínek, jež dávala dohromady autorovu osobnost.

Skálovy verše nejsou o imaginárních situacích, lidech či prostorech. Nebásní o idejích, které by se vyjevovaly v našich nejdivočejších fantaziích, ale na pomoc si bere skutečné události. Prostory, které jeho čtenáři znají, situace, jimž byli svědky a osobnosti, které znali. Autentičnost jeho básní vytváří plastické obrazy, které se před čtenáři samotnými zhmotňují ve své konkrétnosti. Stávají se proto ještě reálnějšími a pro čtenáře uchopitelnějšími.

Do jaké míry se jedná o autentické vyobrazení skutečnosti, je otázkou. O tom, že motivy, o kterých autor píše, jsou reálné a skutečně se staly, není pochyb. Diskutabilní je ovšem optika, jakou nám dává nahlédnout na tyto momenty. Rudými brýlemi se zlatými obroučkami můžeme sledovat májové oslavy, hanobení vystoupivších ze strany či přijíždějící tanky se sovětskými

„hrdiny a bratry“ uvnitř. Při čtení takové sbírky je nutné mít stále na paměti, že jde sice o dějinné události, avšak viděné pouze pod jedním extrémním zorným úhlem.

Zpracování tohoto tématu nebylo vůbec snadné, ač se tak na první dojem nezdálo. Pro mou generaci je období normalizace již relativně vzdálené a proniknout do dobového vnímání obyčejných lidí i samotných autorů je složité. Přestože nevyznávám stejné hodnoty jako autor, dokáži pochopit, že Skála, ovlivněn dobou, ve které žil, tímto způsobem hájil svůj postoj, o kterém byl pevně přesvědčen.

Toto dějinné období je ve výkladech často zjednodušováno a naši generaci prezentováno pouze černobílou optikou, kdy jsou tehdy utlačovaní umělci vyzdvihováni a jejich umělecké záměry zkoumány, kdežto oficiální autoři nesou punc ovládaných loutek, jež se jen snaží vyhovět režimu. Pohled, jímž se na dobu normalizace, dívá Ivan Skála, byl pro mě pohledem novým. Náhled na společenskou situaci z druhé strany mi rozšířil obzory. Z pozice dobou privilegovaného autora nám prostřednictvím sbírky, *Co si беру na cestu*, představuje svůj svět. Svět, kde lidská práce stojí nad vším ostatním a kde není tak důležité, co jsem já sám, jako to, čeho jsem součástí. Místo, kde bude doma každý, kdo je odhodlán být se za společnou věc socialismu. Tato utopistická koncepce světa prochází celým dílem, ve kterém si autor utvrdil své socialistické přesvědčení a stvrdil svou příslušnost ke Komunistické straně Československa.

Na sbírce mi přijde zajímavé, že ačkoliv primárně vychází ze subjektivní reflexivní roviny, objevují se zde v hojné míře motivy socialistické propagace. Dle mého však ne proto, že by to autorovy snad někdo přikázal, ale z podstaty samotného autora, jenž přijal hodnoty socialismu za své vlastní. Domnívám se, že pro současnou společnost by mohlo být přínosný a překvapivý pohled na svět normalizace z druhé strany, a to ještě pohledem někoho, kdo tomu byl skutečně oddaný.

Závěr

Cílem této práce bylo proniknout do básnické sbírky Ivana Skály *Co si беру na cestu*, která patřila do kánonu socialistické literatury. Ve sbírce jsem zkoumala literární strategie, jimiž autor ve svých verších realizuje propagační funkci.

Celkovou interpretaci podpořila již první část práce zabývající se autorovou biografií. Zaměřila jsem se na klíčové životní okamžiky, které se do velké míry podílely na formování Skálovy osobnosti.

S osobností autora jsem se v předchozím studiu nesešla, což podporuje můj úsudek o značném upozadění literatury socialistického kánonu v současné literární vzdělanosti. Můj první dojem byl nelichotivý. Sbírka působí na první přečtení schematicky a přímo vybízí k přesvědčení o jasném agitačním záměru. Po pečlivějším zkoumání jsem ale došla k poněkud odlišnému závěru. Sbírka na mě nepůsobí jako prvoplánová agitace. Po seznámení se s autorovým životem a dílem, se domnívám, že agitační projevy ve Skálových verších pouze vykryštovaly z autorova přijetí socialistických hodnot jako svých vlastních. Celá sbírka je v intimně-přírodním tónu, skrze který vychází na povrch i linie agitační. Do jaké míry je agitační rovina záměrná, zůstává otázkou.

Propagační funkce je v této sbírce realizována pomocí schematických motivů, jež prostupují napříč celým dílem. Celou sbírku tematicky zastřešuje téma domova a lásky k vlasti, který sbírku uvádí ale i ukončuje. Na pozadí idealisticky pojeté přírody autor vykresluje schematické pojetí dobra a zla, kde jsou role přesně stanoveny a přísně dodržovány. Obraz nepřítele je zřetelně profilován pomocí vyznávání absolutních hodnot. Z celého díla je cítit obdiv k poctivé tvrdé lidské práci, realizovaný skrze heroizaci pracujících rukou. Samozřejmou součástí veršů je také socialistické vlastenectví, jež vyzdvihuje bratrství komunistického společenství.

Nejen, že autor přechází z intimně-přírodní polohy do agitační a osciluje mezi nimi, ale tyto polohy se u něj přímo proplétají v jednotný celek, který vyvěrá ze Skálovy osoby a socialistických hodnot, které přijal za vlastní.

Resumé v českém jazyce

Tato bakalářská práce se zabývá zkoumáním básnické sbírky Ivana Skály *Co si беру na cestu* (1975), jež byla v roce 1976 oceněna státní cenou Klementa Gottwalda a lze ji tak určitě považovat za kanonické dílo socialistické literatury.

Práce dokládá, že sbírka není zástupcem čistě politické lyriky. Sbírka je směsí intimní a přírodní lyriky, v níž díky autorově politické angažovanosti a orientaci vystupují na povrch motivy propagandistické funkce. V práci zjišťujeme, jakým způsobem je v poezii realizována agitační funkce a jaké jsou k tomu nejčastěji užity prostředky. Motivy socialistické propagace jsou ve sbírce *Co si беру na cestu* více či méně skryty, ale vyskytují se jak v básních výhradně politického rázu, tak i v přírodních a reflexivních pasážích. Prostřednictvím rozboru jednotlivých rovin (formální, tematická, jazyková) jsem se pokusila co nejpřesněji charakterizovat ideologická schémata, jež jsou udržována v celé sbírce. Zajímavé bylo zjištění, že pro celou sbírku je základní intimní poloha samotného autora, který se pomocí reflexe vrací ke svým základním hodnotám, ze kterých vzešel. Jeho lyrický hrdina je ideální občan, jehož jedinou vášní je tvrdá práce a láska k vlasti. Je naprosto zbaven erotičnosti a intelektu. Jediné pro co žije a co dává jeho životu smysl je socialismus. Celou sbírku chápu jako intimní autostylizaci samotného autora. To, jakou významnou roli hrála socialistická ideologie ve Skálově životě, dokazují právě na jeho poezii, v níž se celkem nenásilně snoubí intimní zpověď autora se socialistickými ideály.

Pro účely práce jsem se pomocí odborné literatury pokusila vymezit termín politické lyriky a zmapovat estetické ideály socialismu.

V závěru práce jsem se zamyslela nad uměleckou hodnotou díla pro dnešní, nejenom literární společnost.

English Resume

This thesis is based on thorough examination of collection of poems written by Ivan Skála „Co si беру na cestu“ (What I take for a journey) in 1975. The collection got National award of Klement Gottwald and therefore it's possible to consider it to be one of the canonical pieces of socialistic literature.

The thesis demonstrates the fact, that the collection is not representation of pure political lyrics. The collection is a combination of intimate and natural lyrics, also its propagandistic function is apparent because of its author's political involvement and orientation. The thesis discovers the ways of realization of propagandistic function and its most common methods. Motives of socialistic propaganda are more or less hidden in the whole collection, however they are present both in poems of purely political nature and natural and reflexive lyrics. Through an analysis of text levels (formal, thematic, language) I tried to characterize the ideological schemes contained in whole collection. One of the interesting conclusions is the fact, that the collection is characterized by the intimate manifestation of its author, who reflects his own original values. His lyrical hero is an ideal citizen characterized by passion for hard work a love for his country. He's disposed of any eroticism and intellect. The only thing he lives for and feels sense for is socialism. The whole collection is considered to be an intimate auto stylization of the author's personality and life experiences. The importance of socialistic ideology in Skála's life is proved by his poetry that peacefully combines intimate author's confession with socialistic ideals.

For the purpose of this thesis I define terms of political lyrics and describe esthetical ideals of socialism using literature.

In the conclusion I reflect the art value of the collection for contemporary, not only literary society

Klíčová slova

Ideologie, Ivan Skála, Co si беру na cestu, politická lyrika, propagandistické motivy, socialismus, oficiálně vydávaná poezie, agitační funkce literatury, umělecký kýč.

Key words

Ideology, Ivan Skála, Co si беру na cestu, political poetry, propaganda themes, socialism, officially published poetry, agitational function of literature, artistic kitsch.

Seznam použité literatury

Primární:

- [1] JANOŠEK, P. *Dějiny české literatury 1945 – 1989*. Academia. Praha. 2008, ISBN 978-80-200-1631-7
- [2] LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Praha. 2008, ISBN 978-80-7106-963-8
- [3] MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka. Praha. 2004, ISBN 80-7185-669-X
- [4] RZOUNEK, Vítězslav. *Ivan Skála, edice portréty spisovatelů*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980
- [5] SKÁLA, Ivan. *Co si беру na cestu*. Československý spisovatel. Praha. 1975

Sekundární:

- [6] DROBNÁ, Z. *Umění má svou cenu*. Bakalářská práce MU. Brno. 2006, [online].
- [7] KULKA, Tomáš. *Umění a kýč*. TORST. Praha. 1994
- [8] KUSKÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. TORST. Praha. 1998
- [9] LINHART Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov. 2003. Dialog
- [10] MANNHEIM, Karl. *Ideologie a utopie*. Archa. Bratislava. 1991
- [11] PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Jíloviště: MME s.r.o., 2007, ISBN 978-80-239-9284-7
- [12] SKÁLA, Ivan. *Ranní vlak naděje*. Mladá Fronta. Praha. 1958
- [13] *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Knižní klub. Praha. 1998

- [14] *Slovníkčeskeliteratury.cz* [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z:
<http://www.slovníkčeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1115&hl=Ivan+SK%C3%A1la>
- [15] *Vyznamenani.net* [online][cit. 2014-05-24]. Dostupné z:
http://www.vyznamenani.net/?page_id=37
- [16] *Totalita.cz* [online]. Tomáš Vlček. [cit. 2014-05-22]. Dostupné z:
<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php>

Přílohy

Příloha č. 1

Co si беру na cestu

*„Jako na letišti u turniketu,
kde váží zavazadla při každém letu,*

*každé ráno mi lomcuje paží,
co si беру na cestu a kolik to váží.*

*Co mám přiznat? Co zamlčeti?
Beru si trenčkot. A fotografie dětí.*

*beru, co mne těší o co mne drásá,
úsměv Jessiky, za nějž se platí librou vlastního masa,*

*kouzla prastará, jednu peroutku z Ikara,
potok, který bublá jak fujara,*

*pohled z okna na střechy Borové Lhoty,
pět čerstvých smyslů a sedmimílové boty,*

*dělnickou hrdost na dobře udělanou práci
a horoucí srdce, svou rudou legitimaci,*

dudy jak ze Shakespeara, sudy mešního vína,

operu mraků, která se do větru vzpíná,

*staleté zamyšlení dubů, třpytné pavoučí sítě,
tranzistorová rádia cvrčků vyhrávající skrytě,*

*pro svoji dcerku červené plavky s puntíky,
pro básníky Měsíc jak meloun veliký,*

*radost i slzy světa, ani je nepoberu,
pár kapek živé vody pro Jairovu dceru,*

*pár šupin z kapra, aby byl celý svět sytý a bohatý,
několik vášnivých taktů z Měsíční sonáty,*

*beru déšť pro žitné pole, snad zaprší ještě,
a pestrobarevný deštník pro ty, kdo bojí se deště,*

*pro opuštěné děti medvídka s očima na nitce,
aby usnuly krásně jako ve vánoční povídce.*

*Zvedám své zavazadlo schýlen v ramenou,
nadváhu platím veršem, verš krví tepennou.⁶¹*

---

⁶¹ SKÁLA, Ivan. Co si беру na cestu. Československý spisovatel. Praha. 1975, str. 224-226